

Diak
Puheenvuoro

42

JENNI RYTKÖNEN JA MERVİ KIVIRINTA (TOIM.)

OSALLISUUDEN NÄKÖKULMIA VAMMAISALALLA

Etelä-Savon vammaisfoorumin
20-vuotisjuhlajulkaisu

Diak

Jenni Rytönen ja Mervi Kivirinta (toim.)

OSALLISUUDEN NÄKÖKULMIA VAMMAISALALLA

ETELÄ-SAVON VAMMAISFOORUMIN
20-VUOTISJUHLAJULKAISU

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä.

DIAK **PUHEENVUORO** 42

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Maija Möttö

Taitto: PunaMusta Oy, Sisältö- ja suunnittelupalvelut

ISBN 978-952-493-409-1 (painettu)

ISBN 978-952-493-410-7 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2209 (painettu)

ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-410-7>

PunaMusta Oy
Tampere 2022

SISÄLLYS

Jenni Rytkönen ja Mervi Kivirinta Lukijalle	7
Julkaisun esittely	10
Mali Soininen Historian havinaa	11
Kauko Väisänen Saavutettavuus tärkeä osa elämää	16
Taru Vilander Mikkelin Seudun Kehitysvammaisten Tuki ry kehitysvammaisten edunvalvojana	19
Virpi Puikkonen "Karjalasta kajahtaa" - Riikka Savolaisen ajatuksia osallisuudesta	25
Carita Huuhilo Osallisuus on yhdessäoloa	28
Niina Kaukonen ja Jaana Koinsaari Kommunikaation merkitys	32
Kati Von der Hoeven-Lepistö Kommunikoinnin tärkeys	34
Katriina Honkanen Hyppy! - Onnistumisen iloa näyttämöllä	40
Seija Kaipainen ja Outi Rauhala Arjen suolasta virikkeitä elämään	43
Heidi Laurila Yksilöllisellä päätöksenteon tuella kohti aitoa vammaisten ihmisten äänen kuulemista	48

Mari Niinivirta Vammaisella ihmisellä on oikeus omaan seksuaalisuuteen - Miten työntekijänä tukea vammaista ihmisenä?	51
Sari Kautto ja Reija Antikainen Millaista osaamista tarvitaan kehitysvamma-alalla?	56
Jarno Karjalainen Osallisuus työkyvyn tuen palveluissa	62
Eveliina Pekkanen Osallisuus tekee Etelä-Savosta elinvoimaisen	66

KIRJAN KUVITUS

Taidepesula, Vaalijala	
	sivulla
Elias Pylvänäinen, 2021	60
Elias Pylvänäinen, Duudsonit, 2021	29
Elias Pylvänäinen, Timo, Aapo, Pelle ja Marko, 2019	12
Jani Hiltunen, Hämähäkki Sateenkaarilandiassa, 2021	34
Jani Hiltunen, Mörkö, 2019	31
Jani Hiltunen, Tö dino, 2021	73
Juuso Laamanen, 2021	26
Maija Möttö, Olemme laulukuorossa, 2021	(kansikuva)
Maija Möttö, Olemme rakastuneet, 2021	52
Maija Möttö, Öisessä maassa, 2020	36
Nuutti Villberg, Paha silmä I, 2021	33
Nuutti Villberg, Paha silmä II, 2021	41
Nuutti Villberg, Pläjäys, 2019	5
Olli Kanninen, Hymyilevä kasvomaski, 2021	46
Olli Kanninen, Isokoskeloiden perhehellyys, 2019	21
Olli Kanninen, Matkalainen, 2021	64
Olli Kanninen, Omenapuun kukat, 2020	17
Topi Leinonen, 2020	49
Topi Leinonen, 2021	68
Topi Leinonen, Lehtipuu, 2019	44

Nuutti Villberg, 2019

Dick

Jenni Rytkönen ja Mervi Kivirinta

LUKIJALLE

Nämä alkusanat ovat Etelä-Savon vammaisfoorumin 20-vuotisjuhla-julkaisun kunniaksi. Maakunnallinen, alueellinen ja ammatillinen asiantuntijaverkosto sekä työryhmä ovat tehneet tärkeää ja vaikuttavaa työtä jo pitkän aikaa.

Vuonna 2002 syntyi Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (ISO) Vammaisfoorumi, joka kutsui koolle savolaisia vammaisalan toimijoita. Erityisesti Mali Soininen on ollut pitkäaikainen kantava voima verkoston ylläpitämisessä ja eteenpäin luotsaamisessa. Tällöin alkanut matka on kestänyt tähän päivään. Etelä-Savon vammaisfoorumi on asettanut tavoitteekseen maakunnallisen vammaisen ihmisen äänen kannattamisen ja vaikuttamisen, ja niin ikään se haluaa nostaa monialaisesti esille ajankohtaisia erityisen tuen tarpeessa olevien henkilöiden asioita ja olla maakunnallinen tasa-arvoisen ja laadukkaan palveluiden edistäjä. Visionamme on osallistuminen ja vaikuttaminen, maakunnallinen verkostoituminen, tulevaisuuden osaamistarpeiden tunnistaminen sekä tiedon ja asiantuntemuksen jakaminen.

Etelä-Savon vammaisfoorumi on ollut mukana vaikuttamistyössä ja synnyttänyt sisarverkoston eri hankkeiden avulla. Sosiaali- ja terveysministeriö toteutti vuosina 2017 ja 2018 *Osatyökykyisille tie työelämään* -kärkihankekokonaisuuden. Sen tuloksena solmittiin maakunnallisesti maakuntajohtajien allekirjoittamat konsensussopimukset jatkamaan asioiden eteenpäin viemistä. Etelä-Savon vammaisfoorumi otti kopin asiassa. Samaan aikaan huomattiin, että Pohjois-Savon alueelta puuttuu vastaava verkosto. Pohjois-Savon asiantuntijatöryhmän nimeä kantava verkosto toimii nyt aktiivisena omalla alueellaan.

Vuoden 2020 syksyllä sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti Työkykyohjelman, jossa Vaalijalalla on ollut oma *Homma haltuun* -hanke. Etelä-Savon vammaisfoorumi toimii sidosryhmänä hankkeelle ja on tätä kautta edelleen vaikuttamassa osatyökykyisten asioihin ja osallisuuteen yhteiskunnassamme. Myös Etelä-Savon alueella vuosina 2020–2022 toiminut *Vammaisalan vetovoima ja koulutuksen kehittäminen (VAVE)* -hanke on tehnyt merkittävää työtä vammaisalan vahvistamiseksi. Hankkeen päätoteuttajana oli Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) ja osatoteuttajina toimivat Vaalijala, Savas-Säätiö, Seurakuntaopisto

(nykyisin Step-koulutus), Etelä-Savon ammattiopisto Esedu ja Ammattiopisto Samiedu. Organisaatioilla on edustajat myös Etelä-Savon vammaisfoorumissa, ja tätä kautta vaikuttamistyö alueella on ollut vahvaa ja asiantuntevaa.

Itse olen toiminut Etelä-Savon vammaisfoorumin puheenjohtajana vuodesta 2017 alkaen. Haluan kiittää kaikkia juhla-julkaisun työryhmän jäseniä¹ saumattomasta ja vastuullisesta yhteistyöstä. Taru, Riitta-Liisa, Kauko ja Terhi, ilman teitä tätä juhla-kirjaa ei olisi olemassa. Kiitokset myös Etelä-Savon vammaisfoorumin jäsenille. Osallisuuden kautta olemme tehneet maakunnassa arvokasta työtä, joka jatkuu vankan ja vahvan pohjan siivittämänä eteenpäin. Erityisesti kiitän työryhmän puolesta kaikkia kirjoittajia, jotka lähtivät innolla mukaan tarkastelemaan eri näkökulmista osallisuutta. Julkaisun myötä meille syntyy varmasti merkityksellinen tunne siitä, kuinka monenlaiset kasvot osallisuus voi synnyttää. Julkaisu on osoitus asiantuntijoiden ja verkostojen voimasta sekä yhteistyöstä. Viimeiset kiitokset osoitan Vaalijalalle, Savas-Säätiölle ja Diakonia-ammattikorkeakoululle, jotka mahdollistivat rahallisella panostuksellaan tämän julkaisun julkaisemisen.

Juhla-julkaisun työryhmä omistaa tämän juhla-julkaisun Etelä-Savon vammaisfoorumin pitkäaikaisille jäsenille Mali Soiniselle ja Kauko Väisäselle kunnioittaen heidän tekemäänsä vaikuttamistyötä. Lopuksi haluan siivittää juhla-julkaisun myötä seuraavat kymmenen vuotta eteenpäin ja toivon kuulevani, mitä sitten kuuluu Etelä-Savon vammaisfoorumille. Vuodet puheenjohtajana ovat olleet antoisia, erityisesti yhteistyö kaikkien foorumin jäsenten kanssa. Nyt on aika jatkaa matkaa ja antaa viestikapula seuraavalle.

Jenni Rytönen

---

1 Taru Vilander (Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki ry), Riitta-Liisa Rotinen (Diakonia-ammattikorkeakoulu), Terhi Ikonen (Savas-Säätiö) ja Kauko Väisänen (ESTERY – Etelä-Savon hyvinvointijärjestöjen tuki ry)

Juhlajulkaisun alkuperäinen toimittaja Jenni Rytkönen siirtyi uusiin tehtäviin, ja julkaisun loppuun toimittaminen siirtyi Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisutoiminnalle. Aikataulu on muutosten vuoksi viivästynyt, ja julkaisu ilmestyy juhluvuoden jälkeen. Loppuvaiheessa on vielä käyty kaikki artikkelit läpi kirjoittajien kanssa. Joitakin artikkeleita on vähän päivitetty.

Sain olla mukana työni puolesta, kun Etelä-Savon vammaisfoorumin kymmenvuotisjuhlijulkaisua² julkaistiin Diakonia-ammattikorkeakoulun sarjassa. Hienoa nähdä, miten foorumin toiminta on jatkunut aktiivisesti ja vaikuttanut alueella. Aikaisemmin tänä vuonna ilmestyi Diakin julkaisemana myös *VAVE*-hankkeen loppujulkaisu³, josta voi lukea, miten vahvaan asiantuntijuuteen vammaisalan kehittäminen Etelä-Savossa perustuu.

Paljon kiitoksia Jenni Rytköselle ja juhlijulkaisun työryhmälle julkaisun ideoinnista ja artikkeleiden kokoamisesta. Kiitoksia kaikille julkaisun kirjoittajille ja Vaalijalan Taidepesulalle julkaisun kuvituksesta.

Mervi Kivirinta

---

2 Korhonen, S. & Soininen, M. (2013). *Yksilöllisesti* vaan ei yksin – kohtaamisia ja keskusteluja vammaisuudesta. Diakonia-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-203-5>

3 Suihkonen, P. (toim.) (2022). *Vetovoimaa vammaisalalle – uusia opintopolkuja, osaamisen kehittämistä ja vaikuttamista*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-396-4>

JULKAISUN ESITTELY

Tämän julkaisun artikkelien kirjoittajina on ollut vammaisalan asiakkaita, yhteistyökumppaneita, työntekijöitä, johtajia ja kehittäjiä. Esipuheen jälkeen Etelä-Savon vammaisfoorumin kehittämistyössä pitkään ollut Mali Soininen kertoo Etelä-Savon vammaisfoorumin synnystä ja historiasta. Sen jälkeen ovat juhlaulkaisun työryhmän jäsenten Kauko Väisäsen ja Taru Vilanderin artikkelit saavutettavuudesta ja Mikkelin Kehitysvammaisten Tuki ry:n toiminnasta ja vaikuttamistyöstä. Kaksi seuraavaa artikkelia ovat toimintakeskuksen asiakkaiden haastatteluja osallisuuden kokemisesta.

Kommunikoinnin tärkeys ja merkitys ovat aiheina kahdessa seuraavassa artikkelissa. Ensimmäisen artikkelin ovat kirjoittaneet Essoten vastuualuejohtaja Niina Kaukonen ja palvelupäällikkö Jaana Koinsaari. Kati Von der Hoeven-Lepistö kertoo artikkelissaan omia kokemuksiaan siitä, kun kommunikointimahdollisuutta ei ole.

Taide lisää osallisuutta ja antaa välineitä kommunikointiin. Teatteriohjaaja Katriina Honkonen kertoo artikkelissaan Hyppy!-teatteritoiminnan syntyhetkistä. Step-koulutuksen opettajat Seija Kaipiainen ja Outi Rauhala kuvaavat Arjen Suola -koulutusta, joka on tarkoitettu virkistykseksi erityistä tukea tarvitseville nuorille ja aikuisille ja joka painottuu taideilmaisuuksiin ja käsitöihin.

Heidi Laurila avaa artikkelissaan sitä, mitä on tuettu yksilöllinen päätöksenteko. Mari Niinivirta käsittelee kehitysvammaisen oikeutta seksuaalisuuteen ja työntekijän mahdollisuuksia tukea sitä. Sari Kauton ja Reija Antikaisen artikkelissa kuvataan kehitysvamma-alan osaamisvaatimuksia. Tarkastelu perustuu kyselyyn, joka lähetettiin eteläsavolaisille kehitysvamma-alan esimiehille ja asiantuntijoille. Jarno Karjalaisen artikkelissa on aiheena työkykyohjelma ja osallisuus.

Julkaisun viimeisen artikkelin kirjoittaja Etelä-Savon maakuntaliiton kehittämispäällikkö Eveliina Pekkanen korostaa, että osallisuus tekee Etelä-Savosta elinvoimaisen, ja katsoo tulevaisuuteen: ”Maakunnan strategiatyöprosessissa korostettiin asukkaiden osallisuutta hyvinvoinnin ja yhdessä tekemisen näkökulmasta ja hyödynnettiin valmisteluvaiheessa erilaisia osallisuusryhmiä.”

Mali Soininen

HISTORIAN HAVINAA

Minulla on kunnia omistaa tämä puheenvuoroni järjestöaktiivi ja -kehittäjä Kauko Väisäselle. Järjestöt ovat kautta aikain olleet erityispalvelujen tarpeen määrittäjiä ja tuottajia yhteiskunnassa. Ne ovat merkittävä osa kansalaisyhteiskuntaa ja sen muodostamaa kokemustietoa. Kauko on monen toimijatahon kumppani ja kaikessa yhteistyössä sosiaalisen ja inhimillisen pääoman rakentaja. Hän toimii aina asiakas- ja kansalaisnäkökulma edellä, hän on esteettömyyden esitaistelija.

Vammaisfoorumin ja ISO:n kasvutarinat kulkevat lähes käsi kädessä. Molempien juuret ovat sosiaali- ja terveysministeriön *Verkostoituvat erityispalvelut* -hankkeessa (VEP). VEP (1998–2003) organisoitiin parantamaan erityisosaamista ja erityispalveluja koko maassa suurten 1990-luvun lamaleikkausten jälkeen. Kehittämisen vuoropuheluun asettuivat läänin ja kuntien viranhaltijat sekä koulutuksen ja järjestöjen edustajat ja palvelujen tuottajat. Alueellisia sosiaalialan kehittämisverkostoja syntyi sosiaali- ja terveysministeriön ohjaustavan mullistuksesta. Historiallisen byrokraattinen ja jähmeä viranomaisohjaus kääntyi vuorovaikutteiseksi, alueita kuulevaksi, alueilla kulkevaksi ja dialogiseksi. Tämän ohjausmallin kehittämisen ja juurruttamisen isä oli ministeriön neuvotteleva virkamies Martti Lähteinen, sosiaalisesti viisas ja sosiaalialan asiantuntemuksessaan ylivertainen. Verkostot alueilla lähtivät syntymään ja innostuivat.

Etelä-Savossa syntyi päihde-, lastensuojelu- ja vammaisalan verkostoja alueen monien toimijoiden kesken erityispalvelujen kehittämiseksi yhdessä. Myös pienet valtakunnallista väestöpohjaa vaativat vammaisryhmät nostettiin keskusteluun. Alueilla rakennettiin kehittämisinnostusta, keskinäistä yhteistyötä ja luottamusta. Esiin nousi myös havainto, että sosiaali- ja terveysjärjestöillä oli merkittävä rooli erityispalvelujen tuottajana.

Verkostoituvat erityispalvelut -hanke (VEP) synnytti Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ISO:n. Hankkeessa nähtiin sosiaalialan kestävä kehittämisverkoston tarpeet alueilla. Vuoden 2002 alussa tuli voimaan laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta (1230/2001), ja samalla sosiaalialan osaamiskeskukset tulivat pysyvän valtionavun piiriin. Maan kattavan sosiaalialan osaamiskeskusverkoston tavoitteeksi asetettiin toimivan ja pysyvän yhteistyö- ja kehittämisrakenteen luominen tutkimus- ja opetustoiminnan ja käytännön välille. ISO rakentui

Elias Pylvänäinen, 2019

jo vuoden 2001 alusta Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) tuella neljän maakunnan (Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo, Kainuu ja Etelä-Savo) sosiaali- ja terveyspoliittisten toimijoiden yhteistoimintaverkostoksi ja sosiaalialan kehittämisen moottoriksi.

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtävänä oli edistää sosiaalialan perus- ja erityispalveluja sekä luoda koulutuksen, tutkimuksen ja käytännön pysyvää yhteiskehittämistä. ISO kartoitti ja kokosi alueelleen osaamiskeskittymiä. Vammaisalan osaamisen ja kehittämisen verkosto syntyi Vaalijalan kuntayhtymän, Diakonia-ammattikorkeakoulun ja sen sosiaalitalouden tutkimuskeskuksen sekä Sisälähetyseuran oppilaitoksen¹ ja Pieksämäen kaupungin ympärille. Verkosto täydentyi alueen kunnista ja vammaisjärjestöistä, ammatillisen valmentavan ja erityisopetuksen yksiköistä ja vammaisten asumispalveluista (muun muassa Savas-säätiö). Pieksämäen seutu nousi verkoston keskuspaikaksi. Vammaisfoorumi oli ensimmäisiä kestäviä kehittämisverkostoja, jotka ISOn Etelä-Savon yksikkö kutsui alueelle.

Vammaisfoorumi laajeni koko Savon alueen kehittämisvuoropuhelun ajuriksi. Vammaisfoorumin toiminnan ideologia perustui oppiviin kehittämisverkostoihin: yhteisissä pöydissä jaettiin asiantuntijuutta ja luotiin yhteistä mielikuvaa tulevaisuudesta. Tieto ja asiakkuus nähtiin laajasti. Jokainen verkoston jäsen koki, että kehittämisen välineet ovat työntekijän omassa kyvyssä eritellä ammattikäytäntöjään ja taidossa liittää ne samanaikaisesti työn teoreettiseen jäsentämiseen. Oivallettiin, että erityisosaaminen on tulkitsevaa asiantuntijuutta, joka yhdistää asiakkaan oman tiedon ja asiantuntijuuden ja näkee poikkeavan ja normaalin rajan liukuvuuden. Dialoginen suhde erityispalvelujen piirissä oleviin ihmisiin oli oleellista. Asiakkaiden erilaisia ääniä kunnioittava kehittämisote asettautui palveltavien ihmisten aidoksi kumppaniksi. Näillä oivalluksilla rakentui ihan lopussa kehittämisen tapa, jossa monenlainen tieto, tiede, taide, kulttuuri, kokemus ja oppiminen yhdistyivät.

Kansallinen sosiaali- ja terveysalan reformipolitiikka antoi voimaa ja pitkäjänteisyyttä ja ennen kaikkea näkemystä ja lupaa kehittävään työöteeseen työpaikoilla ja operatiivisissa ympäristöissä. Kehittäminen palautui sinne, missä työ tapahtuu. Koulutus- ja tutkimuslaitokset asettuivat palvelemaan työn tekijöitä, kokijöitä, näkijöitä ja itse asiakkaita. Ministeriö käynnisti kansalliset kehittämisohjelmat 2000-luvun alussa. Terveysohjelma, Sosiaalialan kehittämisohjelma ja Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelma Kaste loivat kehit-

---

1 Nykyään Step-koulutus.

tämisen sisällöllisen viitekehyksen, ja vammaispoliittiset ohjelmat auttoivat sanoittamaan paikallisia ja alueellisia kehittämistarpeita myös vammaisoikeuksien näkökulmasta. Ohjelmia toimeenpanevat vammaisalan hankkeet ja hanketoimijat liittyivät Vammaisfoorumiin ja laajensivat kehittämisen konkretiaa.

Vammaisfoorumi vakiinnutti rakennettaan, ja samalla sen toimintatapa sai systemaattisuutta ja jäämäkkyyttä. Teimme suunnitelmaa ja vuosikelloa alueellisten tapaamistemme dynamoksi. Opimme, että kehittäminen on taitavaa viestintää. Tunnistimme yhdeksi päätehtäväksemme tuottaa ja jäsentää yhdentyvää tietoa alueemme vammaisalan kehittämistarpeille. Kokosimme joka toinen vuosi valtakunnallisen vammaisalan seminaarin, johon kutsuimme ajankohtaisen ja tulevan tiedon huippuja, valtakunnallisia asiantuntijoita ja vaikuttajia. Diakin kampukselle tultiin mielellään luennoimaan ja keskustelemaan. Vaalijala vastasi siitä, että sen vaikuttava kulttuuri- ja taidetoiminta nostettiin näyttävästi esille jokaisessa seminaarissa. Vaalijalan asukkaille luotu Taidepesula toi väriä, kulttuurista kosketuspintaa ja taitoa esille silmiä hivelevästi ja koskettavasti.

Vammaisalan tiedon ja osaamistarpeiden kartoitusta varten kutsuimme vuosittain vammaisalan koulutusyksiköt keskustelemaan alueen ammatillisen koulutuksen ja osaamisen tarpeista sekä koulutussuunnitelmista ja alan kehittämisestä. Aluehallintovirasto (AVI) oli mukana näissä keskusteluissa.

Kun kansalliset sosiaali- ja terveystalalan ohjelmat hankkeineen juurtuivat Savonmaalle, kokosimme hanketoimijat niin sanottuun tehonyrkkiiin jakamaan hankekokemuksia ja tuloksia sekä juurruttamaan syntyneitä uusia toiminnan tapoja ja myös rakenteellisia muutoksia verkoston kautta käytännön toimintaan.

Vammaisfoorumi toimi hankkeiden ohjauksessa kestävän kehittämisen näkökulmasta. Kutsuimme vuosittain poliittisen vaikuttamisen tehostamiseksi kuntien vammaisneuvostot koolle koko Savon alueelta. Se koettiin hyväksi väyläksi viellä kehittämistarpeet ja yhteiset ajatukset paikalliselle tasolle ja päättäjien tietoon. Verkoston vaikuttamistyökaluihin kuuluivat myös julkilausumat ja kannanotot, jotka nousivat jokaisesta seminaarista tai usein myös spontaanisti verkostokeskustelujen pohjalta.

Itä-Suomen sosiaalialan kehittämiskeskuksen ISON ja Vammaisfoorumin viellätyt perustui niiden uutuuttaan henkivään keskeneräisyyteen. Oppivan kulttuurin ehto on keskinäinen luottamus ja arvostus sekä pyrkimys oman ja toisten toiminnan peruslähtökohtien ymmärrykseen. Oppiva ote kutsui heittäytymään ja houkutti sitoutumaan. Miten riemastuttavaa oli suunnitella juhlaseminaaria ja juhlaulkaisua 10 vuotta sitten avainhenkilöiden, Korhosen Sailan, Jäppisen Merjan, Mannisen Kirsin, Reunasen Merjan ja Kaukon, kanssa. 10-vuotisjuh-

lajulkaisumme kuvitus oli Vaalijalan taidepesulasta. Julkaisu sai asiantuntija-artikkeleineen laajaa huomiota. Alan vetovoimaponnistelut olivat ajankohtaisia, ja vetosimme viestinnällisesti alan houkuttelevuuden lisäämiseksi. Vammaisfoorumilla oli vahva vaikuttamisen ja kehittämisen tahtotila.

Koimme luovaa jännitettä, muutosvoimaa. Tunsimme epävarmuutta tulevasta mutta samalla koimme keskenämme levollisuutta ja luottamusta. Sanotaan, että ihmisten välisen suhteen laatu perustuu paljolti tunteiden välittämiin syviin viesteihin: kiinnostun sinun haaveistasi, vaikutun sinun sanoistasi ja katseen suunnasta. Oppimisen avainpiirteenä oli yhteinen kyky kehittyä yllätyksellisissäkin muutostilanteissa.

Vammaisfoorumi on vammaisalan alueellinen näköalapaikka ja vammaisoikeuksien ääni. Se pystyy luomaan sellaiset uuden tiedon tuottamisen tavat, joissa kumuloituu tieteellistä näyttöä ja selitysmalleja ja erityisen herkästi arjen ammatti- ja elämäntähtäyksistä nousevaa tietoa ihmisten tarpeista, elämisen ehdoista ja tuen ja palveluiden muodoista parhaalla elämäntähtäyksellä tavalla.

Onnea 20-vuotiaalle Vammaisfoorumille!

Kauko Väisänen

SAAVUTETTAVUUS TÄRKEÄ OSA ELÄMÄÄ

Nostan tässä kirjoituksessani esille niitä omakohtaisia huomioitani esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, jotka ovat olleet tavalla tai toisella minulle tärkeitä. Loukkaannuin vuosikymmeniä sitten nuorena miehenä liikenneonnettomuudessa sen verran vakavasti, että ainoa mahdollisuus päästä liikkumaan paikasta toiseen on pyörätuoli. Onnettomuuden jälkeen kului muutama vuosi sopeutua uuteen elämäntilanteeseen. Kun ryhdyin rakentamaan uutta omaa polkuani, esteettömyys ja saavutettavuus nousivat tärkeäksi osaksi jokapäiväistä arkeani.

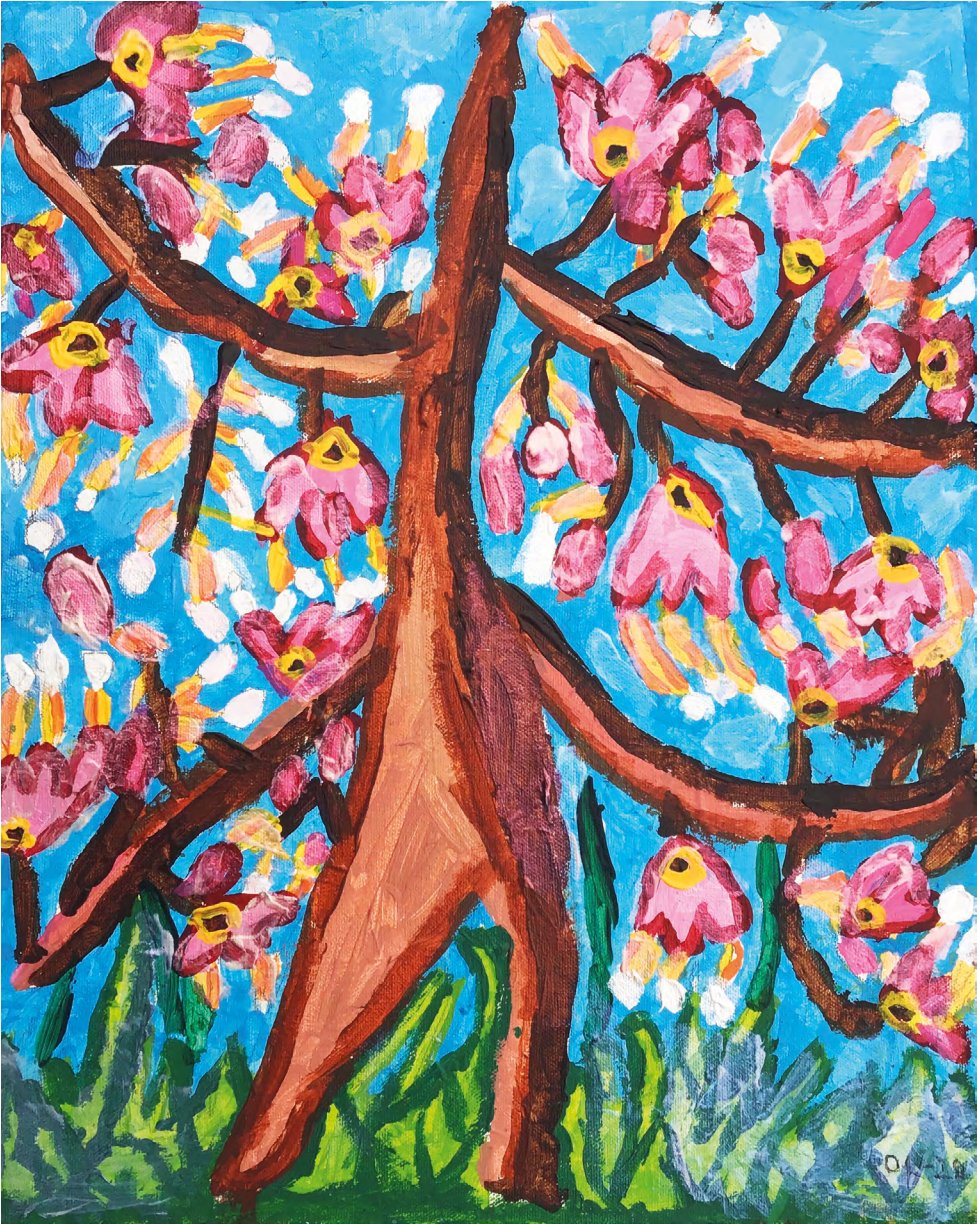
1970-luvulla lähes kaikki rakennettu ympäristö oli enemmän tai vähemmän esteellistä. Rakennussuunnittelun lähtökohtanahan olivat aikuisen terveen miehen mitat ja toimintakyky. Kaavoituksen yhtenä tärkeänä lähtökohtana olivat henkilöautot. Varsinaista esteettömyyteen liittyvää rakennuslainsäädäntöä ei juuri ollut.

Suomen rakennuslainsäädäntöön tuli vuonna 1973 ensimmäistä kertaa liikkumisesteisiä koskeva säännös:

Yleisön käyttöön tarkoitettuja tiloja rakennettaessa on riittävää huomiota kiinnitettävä siihen, että niitä voivat käyttää myös henkilöt, joiden liikuntakyky tai kyky suunnistautua on iän, vamman tai sairauden takia rajoittunut.

Monta kertaa tuohon aikaan todellisuus oli kuitenkin varsin karua. Hyvänä esimerkkinä omasta historiasta käy se, kun ryhdyin uudelleen kouluttamaan itseäni. Vuosikymmenen loppupuolella päädyin opiskelemaan Mikkelin Lyseon ilta-lukiota, josta myöhemmin valmistuin ylioppilaaksi. Silloinen opinahjo oli täysin esteellinen, ja vieläkin muistikuvissani nousee mieleen se, kun nuorempi velipoi-ka kuljetti minut kahdella pyörällä kikkaillen toiseen kerrokseen. Sinänsä oppimisympäristö opettajineen ja luokkakavereineen oli kannustava, mikä oli tärkeää omissa opinnoissani jaksamisen kannalta. Myöhemmin samainen koulu on peruskorjattu nykyisiä esteettömyysasetuksia noudattaen.

Jatko-opintoja pohtiessani yksi keskeinen kriteerini oli löytää itselle mielekäs ja ennen kaikkea esteetön koululaitos. Lähes käsi kädessä omien urasuunnitelmien kanssa Suomessa alkoi tapahtua pitkäjänteistä esteettömyyteen liittyvää vaikut-

Olli Kanninen, 2020

tamistyötä. Maahamme perustettiin Vammaisten yhdyskuntasuunnittelupalvelu VYP (1977–2009). VYP:n neuvottelukunnassa olivat mukana keskeisimmät vammaisjärjestöt, ympäristöministeriö, liikenneministeriö (nykyisin liikenne- ja viestintäministeriö), asuntohallitus (nykyisin ARA) sekä Sosiaali- ja terveyshallitus (nykyisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Alusta lähtien VYP:n rakennetun

ympäristön esteettömyystyö oli laaja-alaista. VYP panosti muun muassa koulutukseen, neuvontaan ja materiaalin tuottamiseen. Omassa historiassani päädyin 1980-luvun alkupuolella opiskelemaan Mikkelin kauppaopistoon, joka oli peruskorjattu riittävän esteettömäksi silloisten suositusten mukaisesti.

Paikallisten vammaisjärjestöjen ja vammaisneuvostojen vaikuttamistyö vuosikymmenien saatossa on ollut tärkeää, sillä perustuuhan niiden asiantuntemus juuri paikallistuntemukseen. Itse lähdin paikalliseen toimintaan mukaan 1990-luvun puolivälissä. Siihen mennessä oli julkaistu Suomen rakentamismääräyskokoelman osa F1 ja Suomen rakentamismääräyskokoelman osa G1, joka tuli voimaan vuoden 1994 alussa. G1:ssä muun muassa edellytettiin hissien rakentamista neljäkerroksisiin ja sitä korkeampiin taloihin.

Hyvänä esimerkkinä paikallisesta vaikuttamistoiminasta ovat useissa kaupungeissa toteutetut poikkihallinnolliset esteettömyyssuunnitelmat. Mikkelissä vammaisneuvoston aloitteesta tehtiin esteettömyyssuunnitelma, joka päivitettiin kevään 2021 aikana. Kyseiset suunnitelmat ovat oivia työkaluja esteettömyyden ja saavutettavuuden toteuttamisessa eri kunnissa.

Kun näin vuosikymmenien jälkeen vertaan aikajanallani 1970-luvun kaupunkikeskuksia nykyhetken uusiin rakennettuihin keskuksiin, on esteettömyydessä menty isoin loikin eteenpäin. On kuitenkin hyvä muistaa, että meillä on edelleen koko joukko niin sanottua vanhempaa rakennuskantaa, jossa esteettömyyttä ei ole huomioitu.

Tänä päivänä olennaiset juridiset työkalut ovat perustuslaki ja YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, samoin yhdenvertaisuuslaki ja rakentamislainsäädäntö, jossa yhtenä osiona ovat sekä maankäyttö- ja rakennuslaki että valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä.

Lopuksi voisi todeta, että esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioiminen suunnittelussa ja rakentamisessa edistää tasa-arvoa ja antaa painoa ihmisten moninaisuudelle. Moninaisuus voi liittyä ihmisten ikään, vammaisuuteen, toimintakykyyn tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Meillä kaikilla on yksilöllisiä toiveita ja tarpeita, jotka ovat samanarvoisia suhteessa niin sanottuun valtaväestöön. Hyvä ympäristön suunnittelu ja rakentaminen mahdollistavat yhdenvertaisuuden toteutumisen, on sitten kyse opiskelusta, harrastuksista, asumisesta tai työelämän toiminnoista. Esteettömyyden ja saavutettavuuden osa-alueet kattavat täysin koko elomme aina rakennetusta ympäristöstä asenteisiin asti.

Taru Vilander

MIKKELIN SEUDUN KEHITYSVAMMAISTEN TUKI RY KEHITYSVAMMAISTEN EDUNVALVOJANA

Kerron tässä artikkelissa Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki ry:n historiasta ja toiminnasta. Olen itse ollut mukana yhdistyksen toiminnassa yli 20 vuotta, osan ajasta puheenjohtajana.

Omat kokemukseni kehitysvammaisuudesta alkavat pikkuveljestäni, joka 1950-luvulla syntyneenä aloitti tavallisen kansakoulun ja joutui heti erilaisuutensa ja hitautensa vuoksi luokkatovereidensa kiusaamisen kohteeksi. Siihen aikaan ei vielä tehty neuvoloissa niin sanottuja koulukypsysteestejä. Jouduin välitunneilla puolustamaan veljeäni kiusaajilta. Silloiseen apukouluun siirtyminen tapahtui hänen tapauksessaan jo kohta syyslukukauden alettua. Hänen lievän kehitysvammaisuutensa syytä ei ole koskaan saatu selville.

Kokemukseni erityisistä lapsista karttuivat sairaanhoitajan työssä keskussairaaloitten lastenosastoilla Joensuussa ja Tampereella sekä lastenneuvolatyössä. Down-lapsia syntyi 1970–80-luvuilla vielä paljon, koska raskaudenaikaiset seulonnat eivät olleet nykyisellä tasolla. Monet vastasyntyneet Down-lapset joutuivat odottamaan sydänleikkausta sairaalassa ruokintaletkujen kanssa ja kotiutuivat vasta onnistuneen sydänoperaation jälkeen. Tuohon aikaan äidit jäivät usein pois työstä ja siirtyivät kotiäideiksi hoitaakseen vammaista lastaan.

Kokemukseni kehitysvammaisuudesta jatkuivat, kun vähän yli 2-vuotias esikoisemme sai pikkuveljen vuonna 1993. Olin silloin jo 40-vuotias, joten Down-lapsen syntyminen oli tilastojen mukaan odotettavissa. Tiesimme seulontatutkimusten perusteella, että hänellä olisi yksi ylimääräinen 21-kromosomi.

Mukaan Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki-yhdistyksen toimintaan

Kehitysvammaisten Tukiliitto on saanut alkunsa kehitysvammaisten lasten vanhempien vertaistuen tarpeesta. Tamperelainen kehitysvammaisten lasten äitien kerho aloitti kokoontumiset vuonna 1957. Kokoontumisissa keskusteltiin omien perheiden tilanteista. Neljä vuotta myöhemmin, tammikuun lopussa 1961, pe-

rustettiin Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry. Valtakunnallinen Kehitysvammaisten Tukiliitto perustettiin pian sen jälkeen samana vuonna (15.9.1961). Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki ry perustettiin 10 vuotta myöhemmin huhtikuussa 1971.

Kun Down-poikamme oli 3-vuotias, menin mukaan paikallisen Mikkelin Seudun kehitysvammaisten Tuki ry:n hallitukseen vuonna 1997. Jo seuraavassa syyskokouksessa minulle tarjottiin puheenjohtajuutta, koska silloisen puheenjohtajan jälkeen ei ollut ilmaantunut halukkaita jatkajia. Otin pestin vastaan pienen painostuksen alaisena ja aloitin puheenjohtajuuden vuoden 1998 alusta. Yhdistyksen perustoimintoihin kuuluivat vertaistuki sekä virkistys- ja vaikuttamistointiminta. Hallituksen jäsenet olivat kehitysvammaisten lasten vanhempia.

”Vertaistuki voimaannuttaa” ja ”Vain vertainen voi ymmärtää tilannettasi” ovat päteviä ja todeksi koettuja toimintamme iskulauseita. Yhdistyksemme väkeä on ollut mukana erilaisissa Tukiliiton projekteissa, kuten *Vertaansa vailla* -projektissa vuosina 2005–2007 ja sen jatkovaiheessa 2008–2010. Myös paikallisen Etelä-Savon hyvinvointijärjestöjen tuki ry Esteryn hallinnoima *VETO*-projekti koulutti vapaaehtoisia vertaisryhmien ohjaajiksi. Verkkarit-ryhmiä on kokoonnut Mikkelin seudulla sosiaali- ja terveydenhuoltoalan opiskelijoiden tuella vuodesta 2012 alkaen. Valtakunnallisella Leijonaemot ry:lläkin on Mikkellisissä vertaisryhmiä, jotka edelleen toimivat Omaiset ja Läheiset ry:n yhteydessä.

Projektien jälkeen tukiyhdistyksemme on järjestänyt vertais- ja virkistystoimintaa kehitysvammaisten vanhemmille erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Koska Mikkellisissä on tällä hetkellä useita kehitysvammaisten asumispalvelujen tuottajia, kunnallisia ja yksityisiä, on vanhempien kesken ollut tarvetta keskustella myös asumispalveluiden sujumisesta ja laadusta. Ensimmäinen kokoontuminen oli toukokuussa 2019, ja kokoontumiset ovat jatkuneet.

Retkiä, diskoja ja kulttuuria

Virkistystoimintaa kehitysvammaisille ja heidän perheilleen ovat olleet yhdistyksemme järjestämät retket huvipuistoihin, kotieläintiloille, lavatanssit ja grilli-illat. Lapsiperheille on ollut omia joulujuhlia. Suosituin virkistyspaikka on kuitenkin ollut kehitysvammaisten disko, joka sai alkunsa jo vuonna 1972 Moision sairaalassa. Idea diskosta syntyi Mikkelin Seudun Kehitysvammaisten Tuki ry:n hallituksessa. Moision sairaalan ylihoitajan luvalla diskon pitopaikaksi saatiin liikuntahalli ja käyttöön levysoitin ja levyt.

Moisiosta diskot siirtyivät Mikkelin maalaiskunnan nuorisotalolle Rantakylään. Nuorisotalo ei ollut esteetön tila, joten pyörätuolit kannettiin porukalla kyn-

nysten yli. Mutta tunnelma oli intensiivinen. Myöhemmin diskoja järjestettiin eri paikoissa, kunnes Kehitysvammaliiton *Porukoissa*-hankkeen aikana nousi tarve kehitysvammaisten bailausklubille. Kävimme yhdessä neuvottelut Sokos Hotel Vaakunan yökerhon henkilökunnan kanssa, ja diskot alkoivat siellä syksyllä 2019. Osallistujamäärä on noussut koko ajan, parhaimmillaan diskoilijoita on ollut lähes 200. Tiskijukka on ravintolan puolesta, ja kehitysvammaisten omaiset hoitavat maksuttoman narikan. Korona-aika pysäytti toiminnan joksikin aikaa, mutta nyt disko-illat vetävät väkeä entiseen tapaan.

Kulttuuritoimintaa ovat olleet retket Tampere-talon kehitysvammaisten konsertteihin sekä lapsiperheille järjestetyt elokuvat Kinolinnassa. Kehitysvammaisten omat Hyppy!-teatteriesitykset saivat alkunsa vuonna 2016 Mikkelin teatterin silloisen johtajan **Katriina Honkasan** sekä Vaalijalan henkilökunnan ja Kalevankankaan yhtenäiskoulun erityisluokkien yhteistyönä. (Ks. Katriina Honkasan artikkeli tässä julkaisussa s. 21.) Toimintaa rahoitettiin erilaisilla apurahoilla. Helmikuussa 2020 Mikkelissä perustettiin yhdistys Hyppy! ry tukemaan kehitysvammaisten teatteritoimintaa.

Olli Kanninen, 2019

Hyppy! ry on saanut Suomen Kulttuurirahastolta avustusta toiminnalleen. Avustuksella on järjestetty Etelä-Savon alueella tamperelaisen Teatteri Telakan ja Kehitysvammaisten Tukiliiton *Teatterista voimaa vuorovaikutukseen* -koulutuksia. Hyppy! ry:n näyttämöfestivaali järjestettiin toukokuussa 2022 Mikkelissä ja Lappeenrannassa. Festivaali kokoaa yhteen tapahtumaan eri ryhmien ilmaisutaidollisia esityksiä. Tapahtuma on tarkoitettu laajentaa valtakunnalliseksi teatteriviihkonlopuksi, jollainen on esimerkiksi Työväen Näyttämöpäivät.

Monipuolisesti liikuntaa

Tukiyhdistys on järjestänyt monipuolista liikuntatoimintaa yhteistyössä monien alueen liikuntajärjestöjen kanssa, ja esimerkkinä mainittakoon erityisryhmien uinitivuorot, ”paralympialaiset”, Futuurikerho² sekä Tanhuvaaran urheiluopiston liikunta- ja elämispäivät. Omaa luokkaansa urheilussa on ollut sovellettu judo, jossa kehitysvammaisilla on ollut Mikkelin Judoseurasta omat valmentajat. Judosta on saatu mitaleita Special Olympics maailmankisoista³ niin suomenmestaruus- kuin maailmanmestaruustasolta. Tukiliiton toiminnassa on keskeistä kehitysvammaisten ohjaaminen myös kuntien järjestämiin soveltavan liikunnan ryhmiin.

Vaikuttamistoimintaa

Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki ry:n vaikuttamistoiminta alkoi Hirvensalmen kehitysvammaisten parista puheenjohtajuuteni alkupuolella vuonna 2000. Päivätoiminnan ohjaaja otti yhteyttä, koska kunta tarjosi kehitysvammaisille päivätoimintaa vain lokakuusta huhtikuulle kolmena päivänä viikossa. Kehitysvammaiset asuivat pääasiassa Heikinkodissa, joka oli vanhainkoti. He kulluttivat päiväänsä kulkemalla kylänraittia edestakaisin. Pyysimme audienssin kunnanjohtajalle. Saimme kunnan lisäämään päivätoimintaa viitenä päivänä viikossa.

Yhteistyö kuntaliitosten seurauksena syntyneen Mikkelin kaupungin vammaisneuvoston kanssa alkoi vuonna 2001, jolloin vammaisneuvosto teki aloitteen silloisten vammaispalveluiden epäkohtien kartoittamiseksi. Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki ry oli allekirjoittamassa aloitetta. Sen jälkeen tukiyhdistyksemme edustajia on ollut ajoittain vammaisneuvoston jäseninä.

---

2 Kyseessä on liikuntakerho lapsille, joilla on liikunnallisessa toiminnassaan haasteita tai jotka tarvitsevat erityistä tukea liikkumiseen.

3 Special Olympics on kehitysvammaisten henkilöiden urheilujärjestö.

Esteettömyys oli pitkään yksi tärkeimmistä vammaisneuvoston tavoitteista. Vuonna 2019 syntyi Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalveluluiden kuntayhtymän (Essoten) ja vammaisjärjestöjen yhteistyönä Suomen vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) vuosille 2020–2023 työpajatyöskentelymenetelmällä. Pajoissa käsiteltiin muun muassa vammaisten henkilöiden asumisen, kuljetusten, vapaa-ajan, koulutuksen ja työllistymisen kysymyksiä. Mikkelin seudun Kehitysvammaisten Tuki ry:llä on edustaja myös Vaalijalan kuntayhtymän vanhempainneuvostossa.

Kymmenen viime vuoden aikana tukiyhdistyksemme on osallistunut esimerkiksi seuraavien tavoitteiden ajamiseen:

- Kangasniemen Kehitysvammaisten Tukiyhdistyksen toiminnan päättyessä v. 2013 laajensimme toiminta-aluetta Kangasniemelle ja Pieksämäelle. Pieksämäen Tukiyhdistyksen toiminta oli hiipunut jo aiemmin.
- V. 2016 olimme mukana Aspa-säätiön *Tarve*-projektissa yhdessä Mikkelin vammais- ja vanhuspalveluiden kanssa selvittämässä kehitysvammaisten nuorten aikuisten asumispalveluiden kehittämistarpeita Mikkelin seudulla.
- Mikkelin Rantakylään v. 2016 Vaalijalan palvelukodille suunnitellun tontin valintaa naapurusto vastusti jyrkästi. Tämä oli tyypillinen nimby-ilmiö (= not in my backyard). Naapuruston kuulemistilaisuuksiin osallistuttiin kahdesti Rantakylässä ja uuden tontin valinnan jälkeen kerran Siekkilässä. Rakentaminen myöhästyi vuodella, ja Siekkilän palvelukoti valmistui tammikuussa 2018.
- Essoten kehitysvammaisten asumispalveluiden aloitettu kilpailutus katkaistiin v. 2018. Laadittiin kannanotto Tukipiiriltä/Tukiliitolta Essoten johtajalle. Palvelusetelit kehitysvammaisten asumisessa otettiin käyttöön vuoden 2018 alussa.
- Ei myytävänä! -kansalaisaloitteeseen kerättiin allekirjoituksia v. 2017 Kaupakeskus Stellan aulassa. Valtakunnallisen Vammaisfoorumi ry:n ja Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan (KVANK) vireille panema hanke keräsi valtakunnallisesti yhteensä yli 72 000 allekirjoitusta ja siirtyi silloisen hallituksen hallitusohjelmaan.
- Kannanotto ”Kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisten tarpeitten mukaiset palvelut turvattava ja osallisuus yhteiskunnassa taattava” luovutettiin pääministeri Antti Rinteelle yhdessä muiden Estery ry:n yhdistysten kanssa, kun maan hallitus vieraili Mikkelissä elokuussa 2019.

Huhtikuussa 2021 tukiyhdistyksemme täytti 50 vuotta. Jatkamme toistaiseksi vapaaehtoistoimintaa entiseen tapaan ilman toimitiloja ja palkattua henkilökuntaa.

Yksilölliset palvelut ratkaisevat

Oma Down-poikamme muutti noin kolme vuotta sitten Vaalijalan kuntayhtymän rakennuttamaan ja hallinnoimaan ympärivuorokautiseen palvelukotiin. Hänellä kuten 14 muulla asukkaalla on siellä 25 neliön vuokra-asunto. Asunnot ovat 2–5 hengen soluissa, joissa on omat ulko-ovet. Talon keskellä on kaikille yhteinen olohuone ja takkahuone. Asunnon ikkunasta näkyy hänen entinen erityiskoulunsa Vanamon koulu, ja toisen ikkunan vierestä avautuu ovi omalle terassille ja pihalle, jossa on kaikille yhteinen grillikatoks. Pihalla on myös trampoliini. Alkujännittämisen jälkeen oma kämpä on muodostunut nuorelle miehelle mukavaksi paikaksi, jonne vanhempien luona vietetyn viikonlopun jälkeen on jo kova ikävä takaisin.

Myönteinen yllätys meille vanhemmille on ollut se, että palvelukodin henkilökunta ja nimetyt omaohjaajat hoitavat kaikki poikamme kodin ulkopuoliset menot, kuten hammashoitokäynnit, parturireissut ja vaateostokset. Näin hyvää palvelua emme etukäteen osanneet odottaa.

Lukusuosituksia

Puranen, T. & Rajala, P. (2011). *Vaikka se kestäisi sata vuotta: Kehitysvammaisten Tukiliitto 1961–2011*. Kehitysvammaisten Tukiliitto.

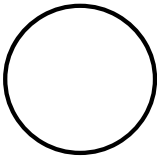
Seppälä, H. & Vehmanen, M. (2017). *Erilaiset eväät: Kirja kehitysvammaisuudesta*. Kehitysvammaliitto ry.

Taipale, I. (2017). *Mielisairaalassa: Lääkärin muistelmat*. Into.

Anttila, U. (2020). *Erityislapsen vanhempana: Voimavaroja hyvään elämään*. Kirjapaja.

Virpi Puikkonen

”KARJALASTA KAJAHTAA” – RIIKKA SAVOLAISEN AJATUKSIA OSALLISUUDESTA

len Virpi Puikkonen ja työskentelen Savas-Säätiön Pihkupuiston toimintakeskuksessa ohjaajana. Haastattelin toimintakeskuksen asiakasta Riikka Savolaista aiheesta *osallisuus asiakkaan kokemana*.

Sanana ja käsitteenä osallisuus oli Riikalle vieras ja outo, ja hän ei sen vuoksi mielestään pystynyt osallistumaan haastatteluun. Riikka tuntui kuitenkin motivoituneelta, joten annoin hänelle aiheesta lisää tietoa.

Meille syntyi juuriltaan karjalaisen Riikan kanssa mielenkiintoinen keskustelu, ja sen seurauksena Riikka kertoi mielellään, kuinka hän ymmärtää ja kokee osallisuuden osana omaa elämäänsä.

Mitä osallisuus tarkoittaa?

Ekana tulee mieleen semmoinen juttu kuin osallistuminen johonkin asiaan. Ja tekemistä ja toimimista. Ja olla jonkun ryhmän jäsenenä, osana jotain porukkaa. Erilaisissa rooleissa ihminen voi toimia eri tavalla aktiivisesti.

Osallisuus on vuorovaikutusta toisten ihmisten ja lähiyhteisön kanssa, niin että voi jakaa itselle tärkeitä asioita toisten ihmisten kanssa esim. asumisen puolella ja päivätoiminnassa.

Minulle karjalaisuus on hyvin tärkeä asia ja sitä haluan tuoda esille yhtenä osana itseäni karjalaisten laulujen ja karjalan kielen muodossa.

Minä voin olla mukana suunnittelemassa omia palveluita. Kävin tutustumassa nykyiseen päivätoimintapaikkaani ja pystyin päättämään tästä asiasta toisten ihmisten tukemana.

Miten itse koet osallisuuden?

Olen tottunut siihen, että esim. koulussa opettaja päätti miten asioiden pitäisi mennä. Se oli pitkään niin. Nyt asiat on siitä paljonkin muuttunut. Ja on muuttunut parempaan suuntaan siinä asiassa, että asiakkaita kuunnellaan

Juuso Laamanen, 2021

enemmän. Muutokset kuitenkin tapahtuvat hitaasti eikä kaikkia muutoksia tarvitsekaan tehdä kerralla. Joissain asioissa, missä kerron mielipiteeni saatan antaa periksi toisen ihmisen mielipiteelle. Mutta ei se häiritse. Siihen olen totunut. Minulle tosi tärkeissä asioissa en kuitenkaan anna periksi vaan pidän tiukasti kiinni omista mielipiteistä.

Tykkään siitä, että minun omia voimavaroja hyödynnetään. Päivätoimintaryhmässä voin tehdä asioita missä olen taitava ja mitkä minua kiinnostavat. Olen esim. paulottanut kalaverkkoja kun muut ovat samassa ryhmässä värittäneet värityskuvia.

Miten osallisuus toteutuu omassa elämässäsi? Tarvitsetko toteutumiseen tukea?

Se toteutuu mielestäni hyvin, ei ole valittamista mihinkään suuntaan. Minä voin omassa elämässäni päättää miten haluan asioiden sujuvan. Voin vaikuttaa siihen, kuinka ja kenen kanssa vietän vapaa-aikaani esim. avustajan kanssa voimme käydä minulle mieleisissä paikoissa. Paitsi nyt koronan aikaan en voi.

Tarvitsenhan minä paljon tukea ja apua monissa asioissa. Sitä saan äidiltä tai ohjaajilta.

Onko osallisuuden toteutumiselle esteitä?

Ei ehkä esteitä mutta joitain hidasteita kylläkin kun muutokset tapahtuvat hitaasti.

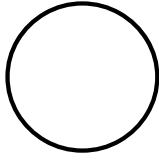
Mikä merkitys osallisuudella on sinulle itsellesi?

On se tärkeä asia. Vuosia sitten leikkauksen jälkeen en voinut itse tehdä paljon mitään vaan toiset tekivät puolesta. Tämä kokemus jäi hyvin mieleen. Vaikka apu on päivittäisissä arjen asioissa hyväksi, on kiva että voi itse huolehtia omista asioista niin pitkälle kuin pystyy.

Riikan tarinasta nousee vahva tunne siitä, kuinka paljon asiakkaamme edelleen tarvitsevat konkreettisen tuen lisäksi tietoa ja koulutusta osallisuuden, vaikuttamisen ja itsemääräämisoikeuden teemoista sekä siitä, kuinka saada oma ääni vahvemmin kuulumaan osana itsensä toteuttamista.

Carita Huuhilo

OSALLISUUS ON YHDESSÄOLOA

sallisuus. Se kuuluu kaikille ja koskettaa kaikkia. Mitä se tarkoittaa, miten sen saa näkymään ja miltä se tuntuu? Pohdimme tätä tässä kirjoituksessa. Olen Carita Huuhilo ja työskentelen Savas-Säätiössä Katajamäen toimintakeskuksessa päivätoiminnan ohjaajana. Katajamäen toimintakeskus tarjoaa päiväaikaista toimintaa kehitysvammaisille sekä autismin kirjon asiakkaille. Vieressäni istuvat Tero Reinikainen ja Kirsi Komppa, jotka käyvät myös töissä Katajamäen toimintakeskuksessa.

Tero kertoo, että hän tuli Katajamäelle vuonna 2015, ja toteaa: *Bussilla kuljettiin, oli pitkä matka.*

Kirsi puolestaan aloitti avotyöt Katajamäellä vuonna 2020. *Jos korona-aika joutain hyvää toi, niin uuden työpaikan, joka on ihan paras työpaikka,* nauraa Kirsi.

Tero asui vielä Kangasniemellä, kun hän aloitti työt Katajamäellä Mikkeliissä. Katajamäellä Tero opetteli mykistävää vauhtia uusia taitoja. Autismikuntoutus ja vertaisoppiminen toivat lisää avaimia elämään. Tero pääsi osaksi vertaista yhteisöä, joka oli kuin häntä varten tehty. Opittuja taitoja tuettiin palvelu- sekä lapsuudenkodissa, ja lähi-ihmisten tiivis yhteistyö näytti voimansa. Tero luettelee nimiä, työkavereiden ja ohjaajien. Katajamäeltä löytyi roppakaupalla uusia ystäviä, ja päivätoiminta Mikkeliissä alkoi sujua hyvin.

Teron työmatkoihin kului kuitenkin päivittäin aikaa jopa reilut kaksi tuntia. Reilun vuoden työskentelyn ja matkustamisen jälkeen heräsi ajatus Mikkeliin muuttamisesta. Elämä oli hyvää ja onnellista myös entisessä palveluasumisen yksikössä, mutta entistä suuremmat ympyrät kiehtoivat: työmatka lyhenisi, mikä helpottaisi arkea, palveluja olisi hyvin saatavilla, ja iso kaupunki tarjoaisi entistä enemmän mahdollisuuksia eri elämänalueille. Tero oli osoittanut taidoillaan, että myös kevyemmin ohjattu asumisyksikkö voisi olla vaihtoehto. Asiaa lähdettiin pohtimaan, ja pohdinnan tuloksena Tero muutti vuonna 2016 Kangasniemeltä tehostetun palveluasumisen yksiköstä Mikkeliin kevyemmin ohjattuun palveluasumisen yksikköön omaan rivitaloasuntoon.

Puulassa nähtiin, oltiin ja muutettiin asuntolaan Mikkeliin, tervetuloa Savisilltaan, Tero toteaa. Savisillassa, Maahisentaipaleen asunnoilla, on Teron oma rivitaloasunto. Ohjauksen ja tuen tarve on vähäisempi nykyään, ja Teron tarvitseman palvelun ohjaajat antavat tarvittavaa apua omaan asuntoon. Myös yhteisissä ti-

loissa saa viettää aikaa naapureiden ja ystävien kanssa, mikä luo yhteisöllisyyttä ja osallisuuden tunnetta.

Yhteys Kangasniemelle säilyi kuitenkin muutosta huolimatta lapsuudenkodin myötä. Terolle tärkeä lapsuudenkoti sijaitsee Kangasniemellä. Kokonaan Mikkeeliin muuttaessa ei tarvinnut entisen asuinpaikan pölyjä kannoista karistaa, sillä Tero käy edelleen säännöllisesti Kangasniemellä.

Elias Pylvänäinen, 2021

Kangasniemen koti, oma asunto Savisillassa ja työpaikka Katajamäellä tuovat monipuolista sisältöä osallisuuden ympärään. Terolla on vahva tukiverkko tukenaan, ja Tero saa elää omannäköistä elämää ollen osallisena eri yhteisöissä. Kuuluvuuden tunne on tärkeää meille kaikille. Tero kertoo äidistä, perheestä, Katajamäen ohjaajista ja Savisillan ohjaajista. Tero luettelee naapureita sekä työ-kavereita. Muutama nimi nousee esiin useasti Teron puhuessa ystäväistä, kuten työkaverista, kenen kanssa Tero jakaa työhuoneen, sekä Kirsistä. He ovat tärkeitä ystäviä. Kirsi ja Tero ovat naapureita ja käyvät töissä samassa työpaikassa.

Katajalta Savisiltaan lähtiessään Tero huikkaa Kirsille heipat ja varmistaa, että Kirsi tulee perästä. *Kyllä, nähään Savisillassa Tero*, huikkaa Kirsi takaisin hymyillen.

Kirsi aloitti avotyössä käymisen Katajamäellä vuonna 2020. Kysyin Kirsiltä, miten hän kokee osallisuuden ja mitä se hänelle tarkoittaa. Kirsi vastasi, että osallisuus on sitä, kun pääsee mukaan kaikkeen. Saa olla muiden kanssa, jos sitä ei olis, niin olis ihan yksin, Kirsi tuumaa.

Minä teen töitä Katajamäellä ja minä kuulun siihen ryhmään. Minä olen hirmu onnellinen Katajamäellä, ohjaajat auttaa ja tukee jos tarvitsee. Minä saan itse vaikuttaa omaan elämään ja päättää, eikä haittaa, jos ei kaikkea osaa. Kotonakin olen osa yhteisöä, autan roskien kanssa ja huolehdin omasta vastuustani yhteisössä. Puhelimellakin saan soittaa ja olla osana, soittelen sis-kon, ystävien ja avustajan kanssa. He tukevat minua elämässäni. Pääsen myös retkille kavereiden kanssa ja minun naapurit on ihania. Tero aina huolehtii, että tulenhan kotiin ja se tuntuu hyvältä.

Näin kuvailee osallisuutta Kirsi. Ja näinhän se menee myös ohjaajan näkökulmasta. Myös minulle, niin kuin meille kaikille, on tärkeää saada olla osa yhteisöä, olla osa jotain ja kuulua johonkin. Olipa kyse perheestä, ystäväpiiristä, harrastuspiiristä tai työyhteisöstä. Osallisuus näkyy ja tuntuu joka päivä. Osallisuus on kuitenkin ennen kaikkea tunne. Tunne siitä, että on tärkeä osa jotain ja kuuluu johonkin. Ilman tätä tunnetta olo voi olla irrallinen.

On ollut valtavan suuri ilo huomata, kuinka paljon huomion kiinnittäminen osallisuuteen on korostunut myös kehitysvammaisten elämässä viime vuosien aikana. Huomata, kuinka paljon siitä on ollut hyötyä, kun puhutaan enemmän kehitysvammaisten oikeuksista. Rummutetaan kuuluville niiden ääntä, ketkä eivät sitä välttämättä itse saa kuuluvaksi. On nostettu ja korostettu heidän asemaansa yhteiskunnassa, sillä heidän osansa tässä maailmassa on yhtä tärkeä kuin muiden-

Diak

kin. Näiden asioiden merkityksestä kertoo myös se, kuinka hienosti Kirsi ja Tero saivat heti kiinni ajatuksesta, mitä osallisuus tarkoittaa, vaikka käsite voi olla vaikea selittää. Se on mahtava asia.

He tuntevat sen. Minä tunnen sen. Osallisuus kuuluu meille kaikille.

Jani Hiltunen, 2019

Niina Kaukonen ja Jaana Koinsaari

KOMMUNIKAATION MERKITYS

Meillä kaikilla on oikeus toimivaan kommunikointiin ja merkitykselliseen vuorovaikutukseen. Merkityksellisyys syntyy siitä, että jokainen voi omalla tavallaan kommunikoida, ja se on myös meidän jokaisen perusoikeus.

Kaikilla on oikeus sananvapauteen, tiedon saavutettavuuteen ja oman mielipiteensä ilmaisemiseen käyttämällään viestintäkeinoilla. Jotta vammaainen henkilö kokee tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi, on vammaistyössä toimivien tärkeää antaa riittävästi tilaa ja aikaa kommunikoinnille sekä tarvittaessa osattava käyttää eri kommunikointivälineitä apuna. Kommunikaation merkitystä ihmisen hyvinvoinnille ei välttämättä aina tunnusteta, joten kiinnitetään entistä enemmän huomiota tähän vammaistyössä. Mahdollisuus aidosti oman mielipiteen ilmaisuun on meille jokaiselle itsemääräämisoikeuteen kuuluva asia.

Teoksessaan *Mitä kommunikointi on?* (2011) Kristiina Huuhtanen tuo esille sen, että kommunikoidessa on aina kaksi osapuolta, joista molemmat ovat vastaanottajina ja lähettäjinä samanaikaisesti tai vuorotellen. Mikäli toisella on ongelmia viestin vastaanottamisessa tai lähettämisessä, tulee siitä heidän yhteinen haasteensa, johon etsitään yhdessä ratkaisuja, jotta kommunikointi saadaan sujumaan parhaalla mahdollisella tavalla. Kaikki ihmiset siis kommunikoiivat jollakin tavalla, vaikka kommunikaation keinot vaihtelevat yksilöllisesti ja erilaisia keinoja ja tapoja kommunikoida on paljon.

Yhtä lailla kuin kommunikaation merkitys korostui Essoten vammaispoliittisen ohjelman eli VAMPOn (2020–2023) syntymisessä, korostuu kommunikaation merkitys myös VAMPOn toteutuksessa sekä seurannassa ja arvioinnissa. Vammaisfoorumilla ja ammattilaisilla on oma roolinsa kommunikaation ja vuorovaikutuksen edistäjänä sekä velvollisuus opetella erilaisia kommunikaation menetelmiä. Rakennetaan siis yhdessä toimivaa kommunikointia ja edistetään viestinnän ja tiedon saavutettavuutta. Siihen meillä kaikilla ihmisillä on oikeus.

Nuutti Villberg, 2021

Kati Von der Hoeven-Lepistö

KOMMUNIKOINNIN TÄRKEYS

Kuvittele, että olet täysin tietoinen kaikesta, mitä ympärilläsi tapahtuu, mutta et voi liikkua tai sanoa mitään. Meillä kaikilla on ollut painajaisia, joissa tapahtuu jotain pelottavaa ja joista haluamme pois tai joiden vuoksi haluamme edes huutaa, mutta emme vain voi. Kroppa ei vain suostu tottelemaan. Sanat eivät tule ulos, vaikka kuinka yrittää. Tuttua kamaa. Olen elänyt ne painajaiset todellisuudessa. Täysin halvaantuneena, mutta elämä vain jatkuu kuin mitään ei olisi tapahtunut.

Sairaanhoitajat kävelevät ohitseni iloisesti rupertellen kuin kaikki olisi täysin normaalia. Eivätkö he näe, että haluan sanoa jotakin!? Sisälläni huudan ääneen, mutta ulkoisesti makaan vain hiljaa.

Jani Hiltunen, 2021

Tunnen raajat, ne painavat tonnin. Ei toivoakaan, että jaksaisin siirtää niitä. En edes pieniä sormiani. Jotkut aistini alkavat hävitä. Ajalla ei ole enää merkitystä, kun makaan vain tuijottaen kattoon tajuamatta, että olen loukussa itseni sisällä ja että jäisin sellaiseksi loppuelämäkseni.

Voisi sanoa, että elämä on ollut epäreilu minua kohtaan viedessään minulta kehoni hallinnan. No, minulla ei ole aikaa miettiä sitä, koska haluan elää elämääni. En halua vain selviytyä, vaan haluan nauttia elämästä täysillä, aivan kuten ennen halvausta. Tämä edellyttää minulta, että hyväksyn asiat sellaisina kuin ne ovat, ja sitten muovaan ne minulle oikeaan muotoon. Se edellyttää myös, että opin uusia taitoja ja erilaisen tavan kommunikoida. Uusi elämä ei tule olemaan mitään ihan tavallista elämää, mutta en ole koskaan suunnitellutkaan eläväni ihan tavallisesti.

En ehkä pysty puhumaan, mutta korvauksena siitä jotkin aistini ovat herkistyneet. Muun muassa havainnoin nykyisin paremmin. Huomaan pieniä asioita ja luen tapoja ja eleitä melko hyvin. Voin aistia, kun ihmiset kertovat totuuden tai kun he valehtelevat. Näen, kuka on vilpitön ja kuka on jotain muuta kuin antaa ymmärtää. Eräät fyysiset aistitkin herkistyivät.

En siis pysty käyttämään kieltäni puhumiseen, mutta se ei ole mikään maailmanloppu. On olemassa monia erilaisia tapoja kommunikoida. Minun tapani on puhua silmillä. Itse asiassa pidän siitä, koska henkilön, jonka kanssa puhun, on luotava kunnan katsekontakti minuun. Miten henkilö käyttää silmiään tavatesaan jonkun, kertoo hänestä jo paljon.

Mietit varmaan, että miten se tavaaminen sitten oikein tapahtuu. Kuvittele läpinäkyvä pleksilevy, johon on laitettu aakkoset reunoille ympäri taulun. Minun kanssani puhuva henkilö pitää taulua silmiemme välissä sanoen ääneen kirjaimet, joita kulloinkin tuijotan. Jatkaen näin eteenpäin, kunnes sanat ja lauseet muotoutuvat. Mieheni, perhe, ystävät ja avustajat jo muistavat kirjainten paikat ulkoa, eivät enää käytä taulua, vaan katsovat silmiäni asentoa. Kun he arvaavat oikein kirjaimen, jota tuijotan, siirryn seuraavaan kirjaimeseen. Heidän arvatessaan väärin jatkan kirjaimen tuijottamista. Kun kaikki oikein ja väärin arvatut kirjaimet sanotaan ääneen, puhe kuulostaa vähintäänkin oudolta kieleltä.

Tavaaminen näyttää hyvin kummalliselta ihmisestä, joka ei ymmärrä, mitä oikein on tekeillä. Monta kertaa on kysytty: ”Mitä kieltä puhut?” Yksi hyvä etu siinä on: voin kertoa tavaajalle, mitä haluan, ilman, että läsnäolijat ymmärtävät sanaakaan. Henkilö, joka keksi tämän taulun, on nero, ja hän ansaitsisi Nobelin palkinnon.

Maija Möttö, 2020

Kommunikoimattomuus sai minut ymmärtämään, mitä kommunikointi toisen ihmisen kanssa todella tarkoittaa. Kommunikointi ei ole vain puhumista tai kirjoittamista, kuuntelua tai lukemista. Se edellyttää, että sinulla on avoin mieli ja avoin sydän. Ole yhteydessä omiin tunteisiisi sekä ajatuksiisi. Se on ainoa tapa ilmaista itseä rehellisesti ja vilpittömästi. Vain niin pystyt omaksumaan ja ymmärtämään, mitä ja miten muut ajattelevat sekä tuntevat.

Tärkeimmät asiat tulevat ensin, ja ykkönen listalla on kommunikaatio. Ymmärretyksi tuleminen olisi rajallista emmekä pääsisi pitkälle, jos emme pystyisi kommunikoimaan. Itse asiassa kommunikoinnin puute tekee täysin terveistä ihmisistä enemmän vammaisia kuin henkilöstä, jolla sattuu olemaan fyysinen vamma mutta joka pystyy edelleen kommunikoimaan.

Olen elävä todiste siitä, että kommunikaatio muuttaa kaiken. Yksi asia, joka tekee elämästäni vielä elämisen arvoista, on se, että voin edelleen kertoa, mitä mielessäni oikein liikkuu, vaikka se ei tapahdukaan puhuen, ja jakaa tunteitani.

Ajattelepas tätä: olen halvaantunut kaulasta alaspäin enkä edes pystynyt puhumaan. Halusin vain kuolla. Nyt kaksikymmentäviisi vuotta myöhemmin en pysty edelleenkään liikkumaan. Pystyn kuitenkin puhumaan silmilläni. Nautin elämästäni ja haluan elää, elää, elää.

Tärkein asia oli se, että opin ja halusin opetella uuden tavan kommunikoida. Niitäkin ihmisiä on, jotka valitsevat elämän ilman minkäänlaista kommunikointia. Elämäni olisi nykyisin hyvin erilainen, jos en pystyisi pitämään yhteyttä ihmisiin ja olemaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Yksi ongelma, joka huolestuttaa minua, on nykyinen kommunikaation puute, joka johtaa ymmärryksen puutteeseen. Elämää ja sen merkitystä ei voi koskaan todella oppia ymmärtämään, ellei opi kuuntelemaan. Ei voi elää mielekästä elämää, ellei opi jakamaan tunteita, mielipiteitä ja kokemuksia. Muutamalla yksinkertaisella sanalla voi olla paljon voimaa, kunnes kuulet ne tai sanot ne ääneen.

Me ihmiset olemme laumaeläimiä, mutta silti ihan jokainen meistä tarvitsee välillä omaa aikaa. Jotkut meistä tarvitsevat sitä enemmän kuin toiset, kun taas jotkut eivät tunne minkäänlaista tarvetta päiväkausiin olla yhteydessä muihin. Toiset taas eivät kestä edes muutaman tunnin yksinäisyyttä. Yhdestä asiasta me kaikki olemme varmasti yhtä mieltä: yksin oleminen on välillä erittäin mukavaa, mutta todellinen yksinäisyys on kauheaa.

Olen syntynyt ja kasvanut perheessä, jossa meitä ympäröi rakkaus. Täydellinen esimerkki siitä, miten asioiden pitäisi olla, mutta kaikki meistä eivät ole niin onnekkaita. Valitettavasti on myös heitä, jotka joutuvat kasvamaan pimeässä yksinäisyydessä.

Nuori lapsi ei voi mitään sille huonolle onnelle, jos on syntynyt perheeseen, jossa ei ole niin hyvä olla. Aikuisena elämää voi muuttaa, jos todella haluat sitä. Ihan ensimmäiseksi jätä se itsesälissä oleilu. Onni on kuin sää: sitä ei voi kontrolloida. Kohtalo taas on kuin vene, jota voi ohjata. Vene, joka ei uppoa, ellet anna sen upota. Se päihittää myrskyt ja palaa aina turvallisesti kotisatamaan. Siihen tarvitaan vain tahtoa kapteenilta, ja sinä ystäväni, olet se kapteeni.

Purjehtiessamme läpi elämän saatamme osua odottamattomaan myrskyyn, joka sysää meidät kumoon ja kääntää maailman ylösalaisin. Kuten sairaus, onnettomuus, menetys tai mitkä tahansa huonot uutiset tai tapahtumat, jotka aiheuttavat ylimääräisiä sydänsuruja. Näin käydessä et voi perääntyä ja ottaa jalvoja alle vaan valita, annatko periksi vai puretko hammasta ja selviät.

Tapahtuneen alkuvaiheen turbulenssin jälkeen saatat kokea itsesäilin rauhan hyvänä asiana, mutta älä petä itseäsi. Tyynnet vedet ovat vain tyyntä myrskyn edellä, ja eläminen keskellä myrskyä ei ole mikään tapa elää. Sinun yksinkertaisesti vain täytyy selviytyä. Sinun täytyy!

Ensimmäiset kuukaudet aivohalvauksen jälkeen ajattelin vain kaikkea sitä, mitä olin menettänyt. Elämäni, tulevaisuuteni, liikkuvuuteni, kaiken. Olin turta ja ajattelin, että mitä järkeä on elää tässä kunnossa! Jos tuolloin yksikin ihminen olisi sanonut minulle, miten kohtaloni on vene, jota voin itse ohjata, olisin varmasti heittänyt takaisin sarkastisesti: ”Pitäisikö minun ohjata sitä näillä halvaantuneilla käsillä tai huutamalla, mihin suuntaan perämies ohjaa, tällä halvaantuneella kielellä?”

No se oli kaksikymmentäseitsemän vuotta sitten. Käteni ovat edelleen halvaantuneet, enkä vieläkään voi sanoa sanan sanaa. Silti veneeni on tarkalleen siellä, missä haluan sen olevan. Olen oppinut, että navigointi elämässä ei ole kiinni fyysisistä kyvyistä vaan puhtaasta tahdonvoimasta.

En voi valehdella. Alussa minulla ei ollut unelmia, ei suunnitelmia, ei edes tahtoa elää. Ainoa syy elää oli se, että satuin olemaan hengissä. Ainoa ilo oli se, kun ystävät kävivät moikkaamassa. Arvostin heidän läsnäoloansa niin paljon, että päätin sinä jouluna hukuttaa kaikki lahjoihin.

Muistan kuin eilisen sen ensimmäisen jouluni halvaantuneena. Kuinka istuin pyörätuolissani tunteiden vuoristoradassa, kun he availivat lahjojaan. Se ilon hetki yllätti minut täysin, kun tajusin, että parasta elämässä oli jakaminen! Jakaminen tuo eniten iloa niin omaan kuin vastaanottajan elämään. Siitä huolimatta, mitä kaikkea olin joutunut kokemaan, pystyin edelleen jakamaan, ja se teki elämästä elämisen arvoisen.

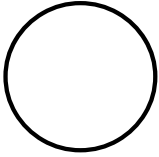
Sinä päivänä elämäni sai uuden merkityksen ja suunnan. Löysin oman pienen palani taivasta. Aloin avautua ja jakaa enemmän ja enemmän. Aloin elää enemmän ja aloin jälleen unelmoida. Uskoni elämään palautui. Aloin saada enemmän ystäviä ympäri maailmaa ja avauduin ja jaoin arkeani yhä enemmän. Vain yksinkertaisia, pieniä sanoja. Ajan kuluessa tajusin, että kun jaoin, minä myös inspiroin muita. Sehän sai minut jakamaan kokemuksiani enemmän ja enemmän.

Ei ole väliä, minkälainen tilanteesi tai kuntosi on. Vain se merkitsee, että jaat. En tarkoita materiaalisia vaan abstrakteja asioita, kuten kokemuksia, tietoa, historiaa, ja mikä tärkeintä, ajatuksia, tunteita, rakkautta, sanoja ja hetkiä.

Katriina Honkanen

HYPPY! – ONNISTUMISEN ILOA NÄYTTÄMÖLLÄ

lin teatterinjohtajana Mikkeliissä vuosina 2014–2018. Teatterin vanha pieni puoli muutettiin toiveideni mukaan klubiksi, jossa oli monimuotoista vierailutoimintaa jazzista uuteen kansanmusiikkiin, monologeista komedioihin ja tapahtuma-illoista juhliin. Teatterin Facebook-sivulle ilmestyi erään musiikki-illan jälkeen kommentti: ”Voisinpa minäkin esiintyä siellä.” Aloin tutkia, kuka kommentin takaa löytyy. Kommentoija oli nuori mies, joka harrastaa musiikkia ja teatteria ja käy tuetussa työssä. Hän on kehitysvammainen. Meillä oli juuri ollut ohjelmistossa ohjaamani näytelmä, jossa oli mukana kaksi kehitysvammaista nuorta naista. Kokemus oli ollut hyvin positiivinen, ja niinpä aloin miettiä, miksi tämä nuori mies – ja moni muukin – ei voisi esiintyä klubilla. Pyysin avuksi kahta teatterin näyttelijää, joilla oli osaamista yleisötyöstä. Nopeasti Mikkelistä löytyi sopivia ryhmiä, jotka ilmoittivat olevansa mielellään mukana. Heti ensimmäisellä tapaamisella kävi selväksi, että klubi ei tilana riitä vaan on parempi siirtyä suoraan isolle näyttämölle.

Ja niin käynnistyi sattumalta Hyppy!, joka jo ensimmäisellä kerralla tuntui vastaavan monen toiveeseen, niin esiintyjän kuin katsojankin. Oli sydäntä lämmittävää seurata esiintyjien jännitystä ja onnistumisen iloa, omaisten ja ystävien riemua ja tuntemattoman katsojan liikutusta. Kun kaikki esiintyjät saapuivat loppuksi lavalle ja yleisö nousi ylös tanssimaan heidän kanssaan, oli itsestään selvää, että tästä tapahtumasta on tehtävä jokavuotinen, kehittyvä kokonaisuus. Parhaiten tämän tunteen kiteytti teatterin äänimestari: ”Nyt mä muistan, miksi tätä teatteria tehdään!”

Tapahtuma järjestettiin neljä kertaa teatterin tuottamana. Kahtena vuonna saatiin mukaan myös ryhmä toisesta kaupungista: Teatteri Telmi Kuopiosta ja Hurja joukko Imatralta. Kun lopetin työni talon johtajana, halusin varmistaa tapahtuman jatkuvuuden, ja perustimme Hypylle oman yhdistyksen. Mikkelin Teatteri on edelleen vahvasti mukana tapahtumassa. Ikävä kyllä koronapandemian vuoksi vuosina 2020–2021 tapahtuma piti peruuttaa, mutta 2022 hypättiin taas!

NUUTTI

Nuutti Villberg, 2021

Tässä välissä on ryhmille ja niiden vetäjille järjestetty teatteri-ilmaisun koulutusta, jota on tarkoitus järjestää säännöllisesti vuosittain. Koulutus antaa uusia työkaluja sekä esiintyjille että heidän ohjaajilleen. Pitkällä aikavälillä tapahtumasta on tarkoitus tehdä kaksipäiväinen, ensin kansallinen ja myöhemmin kansainvälinen. Näyttämötapahtuman yhteydessä on kaksi kertaa järjestetty seminaari, ja niitä tullaan järjestämään myös tulevaisuudessa. Tapahtumaa voi helposti monistaa ja laajentaa muihin kaupunkeihin. Tapahtuman sisältö saa myös elää ja laajentua, jos siltä tuntuu: musiikki, kuvataide, sirkus... Tanssitaide onkin ollut mukana alusta asti.

Hyppy!-tapahtuma on pelinavaus. Se tuottaa iloa tekijöille ja kokijoille sekä vahvistaa tunne-elämän ja kognitiivisia ja motorisia taitoja. Hyppy! on myös ensimmäinen etappi kohti maailmaa, jossa jokaisella ihmisellä on oikeus ja mahdollisuus tuottaa taide-elämyksiä joko harrastajana tai ammattilaisena. Muualla maailmassa on jo teattereita, joissa kehitysvammaiset näyttelijät työskentelevät ammattimaisesti rinnakkain ei-kehitysvammaisten näyttelijöiden kanssa. Suomessa ollaan vielä kaukana tästä, mutta uskon, että ihmiset alkavat olla valmiita vastaanottamaan tämän ajatuksen. Kuvataiteen puolella on jo residenssitaiteilijoita, joilla on omia näyttelyitä. Ja musiikkimaailmasta tuttu ilmiö on Pertti Kurikan Nimipäivät, joka toimi ammattimaisesti keikkaillen.

Meissä kaikissa ihmisissä on monia eri ominaisuuksia ja kykyjä. Itsensä ilmaiseminen on yksi niistä perustavaa laatua olevista asioista, jotka tekevät ihmisestä ihmisen. Kaikilla on halu tulla kuulluksi, nähdyksi, ymmärretyksi, oikeus kertoa jotain oleellista itsestään ja sitä kautta maailmasta ja ehkä jättää jälkensä historiaan. Toisilla vain on siihen paremmat edellytykset kuin toisilla. Se, että tulee nähdyksi aina vain yhden ominaisuuden, kuten kehitysvammaisuuden, kautta, kaivata ihmiskuvaa. Aivan yhtä arvokkaita, elämää rikastuttavia asioita voi syntyä jokaisen ihmisen lahjakkuuden ja kokemuksen kautta riippumatta siitä, millaiset mahdollisuudet hänellä on ilmaista tämä kokemus. Uskon, että jos vastaanottaja on avoimin mielin ja sydämin, ei taiteilijan ominaisuuksilla ole merkitystä. Merkitystä on vain sillä, että taiteilija kykenee koskettamaan jonkun sydäntä.

Seija Kaipainen ja Outi Rauhala

ARJEN SUOLASTA VIRIKKEITÄ ELÄMÄÄN

S tep-koulutuksen Pieksämäen kampuksella toimiva Arjen suola -koulutus on vapaan sivistystyön koulutusta ja tarkoitettu virkistykseksi arkeen erityistä tukea tarvitseville nuorille ja aikuisille. Koulutuksen tavoitteena on elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti tukea monipuolisesti jokaisen opiskelijan persoonallisuuden kehitystä. Oppitunneilla harjoitellaan toimimista erilaisissa ryhmissä ja oppilaitosyhteisössä sekä tehdään tiivistä yhteistyötä opiskelijoiden sidosryhmien kanssa. Tavoitteena on moniarvoisuuden toteutuminen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Arjen suola -koulutus alkoi oppilaitoksella syksyllä 2007. Koulutus on vuosien mittaan muuttunut opiskelijoiden toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Muutama vuosi sitten aloitettiin yhteistyö Pieksämäen psykiatrian poliklinikan kanssa, jolloin myös mielenterveyskuntoutujat alkoivat osallistua. Koska opiskelijoiden toiveet, tarpeet ja taidot ovat hyvin vaihtelevia, ovat opiskelijat jakautuneet kiinnostuksensa mukaisiin ryhmiin, joita ovat musaryhmä, käsityöryhmä ja taideryhmä ja joilla on oma päivä viikoittain.

Taideaineiden ja käsityötunneilla opiskelijat tutustuvat erilaisiin materiaaleihin ja työtapoihin löytäen näin innostusta omaan ilmaisuunsa ja tekemiseensä. Opiskelijat ovat ommelleet itselleen vaatteita ja valmistaneet kodin tekstiilejä esimerkiksi makramee-tekniikalla. Musaryhmässä harjoitellaan bändissä soittamista.

Yleensä kerran vuodessa opiskelijat tekevät yhden ison projektin, josta koostaan näyttely. Pari vuotta sitten opiskelijoilla oli *Voimaeläin*-projekti. Maaretta Tukiaisen kirja *Pohjolan voimaeläimet* oli inspiraationa opiskelijoilla, kun he pohjivat omaa voimaeläintään. Isokokoiset voimaeläintyöt toteutettiin maitopurkkikartonkiarkeille akryyliväreillä maalaamalla. Osa opiskelijoista myös kirjoitti omasta voimaeläimestään:

Topi Leinonen, 2019

Minä valitsin voimaeläimekseni mehiläisen, koska haluan olla mukava ihmisille. Haluan ottaa uusia haasteita vastaan. Minä olen iloinen ja huumorintajuinen ja välillä haluan lentää kukasta kukkaan, mutta myös auttaa muita tarpeen mukaan. Elämässä on joskus otettava haasteita vastaan ja on pakko oppia uusia juttuja. Minä tykkään väreistä ja niin varmaan mehiläinenkin, kun se lentää kukasta kukkaan etsimässä mettä.

Kotka on innokas, voimakastahtoinen ja selviää hankalissakin olosuhteissa. Halusin maalata kotkan myrskyn kouriin ja lentämään vasten sadetta ja tuulta. Myrsky kertoo minulle siitä, että minä olen tosi sisukas menemään aina eteenpäin, vaikka joskus väsyttääkin, eikä jaksais sitten millään. Joskus pitää kohdata myös sellaisia tunteita ja asioita, joita ei haluaisi tai jaksaisi, mutta sitten lopulta se voi tuoda eteen jotain uutta ja innostavaa ja viedä elämää eteenpäin. Minä olen rohkea kaikin puolin.

Isoa kuvaa rauhassa työstämällä on kuvista tullut tekijöilleen tärkeitä ja henkilökohtaisia. Niitä tehtiin lähes koko lukuvuoden ajan. Näyttelyyn osallistuminen, omien töiden esille tuominen ja niistä palautteen saaminen ovat tärkeitä opiskelijoille.

Kädentaitojen tunneilla opiskelijat kokeilevat pehmeitä ja kovia materiaaleja valmistuen niistä yksilöllisiä tuotoksiaan omien suunnitelmiansa mukaan. Oppitunneilla neulotaan, virkataan, kudotaan kangaspuilla, värjätään kankaita ja muotoillaan keramiikasta monenlaisia käyttö- ja koriste-esineitä. Käsityöpainotteisena päivänä on opiskelijoilla mahdollisuus tehdä pidemmän ajan vaatimia käsitöitä. Suosikkeja ovat olleet makramee-tekniikalla solmeillut seinävaatteet ja koristeet sekä saumurilla tehdyt pipot ja tunikat.

Musiikki on tärkeä osa opiskelijoiden työviikkoa, joka sisältää monenlaisien taitojen harjoittelusta. Musiikkitunneilla lauletaan, tutustutaan erilaisiin instrumentteihin, soitetaan, kuunnellaan musiikkia ja lisätään musiikkitietämystä. On myös tärkeää, että opiskelijat pääsevät esittämään oppimaansa erilaisissa pienimuotoisissa tapahtumissa, kuten joulu- ja kevätjuhliissa. Varsinaisen musaryhmän perustamisen jälkeen on myös bändissä soittaminen ja siihen liittyvä harjoittelu ollut mahdollista.

Arjen suola -koulutuksessa on toiminut draamaryhmä, jonka tavoitteena on harjoittaa vuorovaikutustaitoja, antaa kokemuksia erityyppisistä esiintymisistä, vahvistaa tunnetaitoja sekä antaa mahdollisuus työstää erilaisia ilmaisullisia projekteja. Teatteriretkillä on tutustuttu myös ammattiteatterin toimintaan. Tu-

tustumisen kohteena on ollut muun muassa lavasteet, puvustus ja äänentoisto. Valitettavasti korona-aika esti nämä vierailut. Valitettavasti koronavuodet estivät nämä vierailut.

Erilaiset retket ovat tärkeä osa Arjen suola -koulutusta. Retkipäivät painottuvat syksyyn ja kevääseen. On tehty taide-, käsityö- ja kulttuuriretkiä sekä tutustuttu lähialueiden museoihin, käsityökaappoihin ja muuhun kulttuuritarjontaan. Kevään suuri yhteinen retki on tärkeä ja toivottu tapahtuma. Retkeä suunnitellaan yhdessä melkein koko lukuvuosi. On käyty isolla porukalla Valamon luostarissa, Ähtärin eläinpuistossa ja norpparisteilyllä Saimaalla. Yhteisen retken suunnittelu ja toteuttaminen lisäävät yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutteisuutta opiskelijoiden välille.

Viime aikoina retket ovat olleet luontopainotteisia ja suuntautuneet retkeilyalueille. Pieksämäen alueella on Vedenjakajareitistön tuntumassa upeita luontokohteita ja tarjolla myös liikuntarajoitteisille opiskelijoille retkipaikkoja, joissa on kodat, saniteettitilat ja nuotiopaikat. Luonnossa liikkuminen on koettu terapeuttiseksi ja mielialaa kohentavaksi. Retkipäiviin olennaisesti liittyy myös retkiruokailu, joten olemme liittäneet retkeilyyn kotitaloustuntien elementtejä. ”Retkikotsa” on opettanut erilaisten nuotiolla valmistettavien ruokien ja retkeväiden valmistamista.

Olli Kanninen, 2021

Kotitaloudessa on erilaisia teemapäiviä, kuten kasvisruokapäiviä tai eri maiden ruokiin tutustumista, ja teemajuhlia halloweenista pääsiäiseen. Erilaisten ruoka-ainesten kokeileminen ruoanlaitossa ja makujen maistelu on ollut tärkeää. Osalle Arjen suolan opiskelijoista avautui uusi kesäinen vapaa-ajanviettomahdollisuus, kun Pieksämäelle perustettiin yhteisöpuutarha kesällä 2020. Vihannesten kasvattaminen ja hoitaminen on tuonut uudenlaisen kokemuksen yhdessä tekemisestä ja tuoreita herkkuja omaan ruokapöytään.

Viime vuosina ryhmä on koonnut Arjen suolan uutiset -lehden, johon on sanoin ja kuvin koottu opiskeluun liittyviä juttuja ja tapahtumia. Tässä dokumentoinnissa ovat opiskelijat olleet mukana kuvaamassa tapahtumia ja toimittamassa juttuja. Lukuvuoden jälkeen on kiva palata muistelemaan arjen huippuhetkiä lehden sivuja katsellen.

Teimme lehteä varten myös kyselyn siitä, mitä Arjen suola -koulutus merkitsee opiskelijoille. Monet pitävät tärkeinä seuraavia asioita: saa oppia uutta ja toteuttaa itseään, on monipuolista tekemistä, tapaa uusia ihmisiä ja tuntee kuuluvansa yhteisöön. Koulupäivät tuovat myös rytmiä arkeen ja iloa päivään. Arjen suola on aikuisiän vapaaehtoista opiskelua, joka voimaannuttaa ja luo uskoa uuden oppimiseen ja elämässä pärjäämiseen.

Heidi Laurila

YKSILÖLLISELLÄ PÄÄTÖKSENTEON TUELLA KOHTI AITOA VAMMAISTEN IHMISTEN ÄÄNEN KUULEMISTA

Tuetulla päätöksenteolla tarkoitetaan eriasteisten elämää koskevien päätösten tekoa niin, että henkilö saa toiselta ihmiseltä, kuten läheiseltä tai työntekijältä, tarpeelliset keinot, avun ja tuen muodostaa asiasta oma itsenäinen mielipide. Tuettu päätöksenteko voi vaatia mahdollisuutta AAC-keinojen eli puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käyttöön. Tuetun päätöksenteon tilanteissa on oltava riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia tehdä päätöksiä, millä tarkoitetaan esimerkiksi ympäristön aikapaineen minimointia tai riittävän tuen olemista saatavilla. (Tuettu päätöksenteko, i.a.)

Päätöksenteko on sanana juhmallinen, ja monissa tilanteissa kehitysvammaisten ihmisten päätöksentekoa tulee edeltää valintojen ja pienten päätösten tekemisen systemaattinen harjoittelu arjessa. Valintoihin ja päätöksiin liittyy aina jokin lopputulema, joka on tärkeää päätöksenteon harjoittelussa: *syy-seuraussuhteen* muodostumisen kannalta on olennaista, että valinnat ovat riittävän konkreettisia ja motivoivia. (Agran, 2010.) Käytännössä tämä tarkoittaa vammaisen henkilön tapauksessa sitä, että lähi-ihmiset mahdollistavat ja opettavat aktiivista osallistumista ja myös kannustavat siihen varhaisvuosista lähtien, kun kyse on vammaisen henkilön oman arjen tapahtumista.

Tuettua päätöksentekoa ja siihen ja sen toteutumiseen liittyviä ulottuvuuksia voidaan tarkastella jaotteleamalla asiat ympäristötekijöihin, tuen ja avun tekijöihin sekä kykyihin, taitoihin ja kokemusten tuomiin tekijöihin. Nämä kaikki ulottuvuudet vaikuttavat siihen, kuinka kussakin irrallisessa ja erillisessä tilanteessa tuettu päätöksenteko toteutuu. Tuettua päätöksentekoa tarkasteltaessa käytetään myös jakoa valintojen tekemiseen arkisissa asioissa ja laajempien ja monivaiheisempien, tai virallisten, päätösten tekemiseen. (Agran, 2010; Devi, 2013.) On merkityksellistä havaita syy-seuraussuhteen merkitys valintojen ja päätösten teon taustalla. Jos ei ole syntynyt kokemusta omassa arjessa siitä, että omalla valinnalla tai päätöksellä on seurauksia, on hyvin vaikea ymmärtää myöhemmin isompien asioiden äärellä päätöksen seurauksia. Päätöksenteon mahdollistaminen, opettaminen ja arkipäiväinen harjoittelu eivät suoraan ole aina tuettua päätöksentekoa

Toopi Leinonen, 2020

sinänsä, mutta niiden avulla luodaan pohja sille, että henkilö pystyy muodostamaan oman ajatuksensa ja mielipiteensä tuettuna jossakin vaiheessa elämäänsä.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista vuodelta 2006 ratifioitiin Suomessa vuonna 2016. Tuettuun päätöksenteon sitoutuminen ja sen mahdollistaminen vammaisille ihmisille tulee vahvasti esiin yleissopimuksen useammassa eri artiklassa. (Vernerinet, 2020.) Tuetun päätöksenteon järjestelmällä tarkoitetaan lainsäädäntöön kirjattua velvoitetta ja tapoja järjestää tuettu päätöksenteko. Tällaista ei meillä Suomessa vielä ole. Tuetun päätöksenteon järjestelmä löytyy lakiin kirjattuna esimerkiksi Hollannista ja Englannista. (Sivula, 2010.) Parhailtaan meneillään olevassa vammaispalvelulain uudistuksessa on ollut kommentoitavana pykäläesitys, jossa esitetään tuetun päätöksenteon palvelun kirjaamista vammaispalvelulakiin (Vammaisten ihmisten osallisuus, i.a.).

Nykyinen kansallinen lainsäädäntö yhdessä kansainvälisten sopimusten ja linjausten kanssa antaa vahvan pohjan sille, että eri tavoin kommunikoiden, osallistuvien ja ymmärtävien ihmisten kanssa toimiessa tulisi tehdä yksilöllisiä ratkaisuja kuulemisen ja mielipiteen muodostamisen tukemiseksi. Tämä on yhteinen tehtävä läpi lähipiirin ja sosiaali-, terveys-, kasvatus- ja opetusalan ammattilaisten. On tilanteita, joissa parhaan tuen voi antaa tuttu ja läheinen ihminen. Yhtä tärkeää on havaita ja muistaa myös tilanteet, joissa ulkopuolinen, riippumaton henkilö tuo tukijan roolissa suurimman avun ja hyödyn tuettavalle.

LÄHTEET

- Agran, M., Storey K. & Krupp, M. (2010). Choosing and choice making are not the same: Asking “what do you want for lunch?” is not self-determination. *Journal of Vocational Rehabilitation* 33, 77–88. <https://doi.org/10.3233/JVR-2010-0517>
- Devi, N. (2013). Supported decision-making and personal autonomy for persons with intellectual disabilities: Article 12 of the UN convention on the rights of persons with disabilities. *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 41(4), 792–806. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24446938/>
- Sivula, S. 2010. Tuettu päätöksenteko ratkaisuna oikeusturvan ongelmiin. Teoksessa M. Pajukoski (toim.), *Pääseekö asiakas oikeuksiinsa?* Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät -työryhmä. Raportti III (s.109–119). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085277>
- Tuettu päätöksenteko. (i.a.). Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 5.12.2020 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen/tuettu-paatoksenteko>
- Vammaisten ihmisten osallisuus. (i.a.). Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 14.10.2021. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisten-ihmisten-osallisuus>
- Vernerinet. (21.9.2020). YK:n vammaissopimus. <https://verneri.net/yleis/ykn-vammaissopimus>

Mari Niinivirta

VAMMAISELLA IHMISELLÄ ON OIKEUS OMAAN SEKSUAALISUUTEEN – MITEN TYÖNTEKIJÄNÄ TUKEA VAMMAISTA IHMISENÄ?

Seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä syntymästä kuolemaan. Seksuaalisuus rakentuu yksilön ja sosiaalisten rakenteiden välisessä vuorovaikutuksessa. Vammat, sairaudet ja elämänsä mukanaan tuomat muutokset lisäävät tarvetta saada tietoa seksuaalisuudesta ja tukea siihen. Meistä jokainen kokee seksuaalisuuden omalla tavallaan. On tärkeä tiedostaa, että ei ole olemassa erityistä vammaisten ihmisten seksuaalisuutta. Vammaisilla ihmisillä on samat sosiaaliset, emotionaaliset ja seksuaaliset tarpeet kuin kaikilla muillakin ihmisillä.

Seksuaalioikeudet ovat kansainvälisten seksuaaliterveys- ja perhesuunnittelujärjestöjen tekemä laajennus ihmisoikeuksiin. Seksuaalioikeudet ovat määritelleet esimerkiksi Kansainvälinen perhesuunnittelujärjestöjen liitto IPPF, Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö WAS ja Maailman terveysjärjestö WHO. Seksuaalioikeudet sisältävät kaikkien ihmisten oikeuden toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan ilman pakottamista, riistoa ja väkivaltaa. Niillä pyritään suojelemaan yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta, koskemattomuutta sekä hyvinvointia. Ne perustuvat YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa määritellyille periaatteille. Seksuaalioikeudet ovat olennainen osa ihmisoikeuksia ja siten erottamaton osa myös vammaisten ihmisten ihmisoikeuksia. Jokaisella meistä on oikeus omaan seksuaalisuuteen. On tärkeä huomata, että jokainen seksuaalioikeus sisältää myös velvollisuuden ja vastuun. Jokaisella meistä on velvollisuus kunnioittaa toisen ihmisen seksuaalioikeuksia. (Ilmonen ym., 2019.)

Väestöliitto jakaa seksuaalioikeudet seitsemään kategoriaan, jotka ovat oikeus omaan seksuaalisuuteen, oikeus tietoon seksuaalisuudesta, oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi, oikeus seksuaaliterveyspalveluihin, oikeus näkyä, oikeus yksityisyyteen ja oikeus vaikuttaa (Ilmonen ym., 2019). Miten nämä seksuaalioikeudet toteutuvat vammaisten ihmisten elämässä? Millä keinoin työntekijä voi edistää seksuaalioikeuksien toteutumista vammaisen elämässä?

Maija Möttö, 2021

Edistä, ehkäise, vaikuta – seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020 nostaa esiin vammaisten ihmisten oikeuden päättää tietoisesti ja vastuullisesti omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Toimintaohjelma korostaa, että myös vammaisilla ihmisillä on yksilölliset mieltymykset, toiveet ja huolenaiheet. Vammaisilla ihmisillä on oikeus säilyttää hedelmällisyytensä, eikä heitä tule vastoin heidän tahtoaan steriloida tai pakottaa käyttämään ehkäisyvalmisteita. Toimintaohjelmassa todetaan, että vammaiset ihmiset kohtaavat palvelujen käyttöön ja tiedonsaantiin liittyviä esteitä enemmän kuin muu väestö. Vammaiset ihmiset tarvitsevat yhdenvertaista, asiantuntevaa seksuaalikasvatusta ja seksuaaliterveyspalveluja päätöksentekonsa tueksi.

Seksuaalisuus ja seksi ovat muuttuneet yhteiskunnassamme koko ajan näkyvämmäksi. Näin ei ole kuitenkaan käynyt vammaisten ihmisten ollessa kyseessä. Asenteet, myytit ja ennakkoluulot vammaisten ihmisten seksuaalisuutta kohtaan ovat edelleen yleisiä. Heidän seksuaalisuutensa koetaan usein asiana, josta voidaan vaieta ja joka voidaan ohittaa. Seksuaalisuuden huomioimisen ja sen puheeksi ottamisen tulisi olla luonteva osa vammaisen ihmisen kohtaamista niin vammaisille ihmisille suunnatuissa palveluissa kuin kaikille meille kuuluvissa peruspalveluissa. Työntekijöiden omat asenteet – tai arvomaailma – eivät saa estää seksuaalisuuden puheeksi ottamista tai määrittää sitä, miten vammaisen ihminen omasta seksuaalisuudestaan ajattelee tai miten sitä toteuttaa.

Vammaisten ihmisten kanssa työskentelevien on hyvä pysähtyä pohtimaan, miten he itse suhtautuvat vammaisiin ihmisiin ja näiden seksuaalisuuteen. Uskaltaako työntekijä kohdata vammaisen ihmisen seksuaalisuuden? Uskaltaako työntekijä ottaa puheeksi seksuaalisuuden vammaisen ihmisen kanssa? Tietääkö työntekijä seksuaalisuudesta riittävästi? Onko työntekijällä keinoja tukea vammaisen ihmisen omannäköistä seksuaalisuutta riittävästi?

Vammaisten ihmisten seksuaalisuus ja siihen liittyvät asiat herättävät myös huolta ja jopa pelkoja heidän läheisissään ja heidän kanssaan työskentelevissä työntekijöissä. Kysymykset ”entä, jos jotain ikävää tapahtuu” tai ”mitä, jos vammaisen ihminen pettyy” ovat yleisiä. On hyvä pysähtyä pohtimaan myös sitä, mikä huolen ja pelon aiheuttaa. Teemmekö omia tulkintojamme ja johtopäätöksiämme kysymättä vammaiselta ihmiseltä itseltään, mitä hän ajattelee, haluaa ja toivoo? On tärkeä muistaa, että myös vammaisella ihmisellä on oikeus tehdä väärin valintoja ja pettyä. Erilaiset ihmissuhteet ja niihin liittyvät haasteet sekä pettymykset ovat tärkeä osa kaikkien ihmisten, myös vammaisen ihmisten, kasvua ja kehitystä.

Vammaisen ihminen tarvitsee oikeaa tietoa seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä asioista. Vapaus tehdä itsenäisiä päätöksiä ei voi toteutua ilman asiallista ja oikeaa tietoa seksuaalisuudesta. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on ihmisen kasvun ja kehityksen tukeminen sukupuolisena ja seksuaalisena yksilönä (Maailman terveysjärjestön [WHO] Euroopan aluetoimisto & BzgA, 2010). Tarvitaan tietoa seksuaalisesta suuntautuneisuudesta ja sen mukaisista tavoista ilmaista omaa seksuaalisuutta, sukupuolen moninaisuudesta, seksuaaliterveyspalveluista, turvallisuudesta toteuttaa seksuaalisuutta, apuvälineistä ja niiden käytöstä, parisuhteeseen ja perheen perustamiseen liittyvistä asioista ja monista muista aihealueeseen liittyvistä teemoista.

Seksuaalikasvatus korostaa toisen ihmisen kohtaamisen merkitystä ja huomioimista sekä sosiaalisesti tarkoituksenmukaista seksuaalikäyttäytymistä (Maailman terveysjärjestön [WHO] Euroopan aluetoimisto & BzgA, 2010). Seksuaalikasvatuksen rinnalla kulkee vahvasti tunne- ja turvakasvatus sekä sosiaalisten taitojen harjoittelu. On tärkeä huomata, että seksuaalikasvatus ei lisää seksuaalista aktiivisuutta ja kokeilunhalua. Asiallinen ja oikea tieto auttaa ymmärtämään esimerkiksi sitä, millainen seksi on turvallista.

Tutkimusten mukaan vammaiset ihmiset ovat muita alttiimpia joutumaan seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi. Yksi syy tähän on, että vammaiset ihmiset eivät ole saaneet tietoa seksuaalisuudesta ja että heillä ei ehkä ole tietoa siitä, mitä seksuaalinen hyväksikäyttö on, miten uhkaavia tilanteita voi välttää ja miten pitää toimia, jos joutuu seksuaalisen väkivallan uhriksi. (Vammaisuus ja väkivalta, i.a.). Vammaisen ihmisen voi olla vaikea kertoa kohtaamastaan seksuaalisesta väkivallasta kommunikaatio- ja liikkumisvaikeuksien vuoksi. Lisäksi osa vammaisista ihmisistä voi joutua kärsimään uskottavuusongelmasta kertoessaan kokemastaan hyväksikäytöstä. Taustalla voi olla myös pelko ilmiantaa seksuaalisen väkivallan tekijä, koska se voi jättää hänet vaille tarvitsemaansa avustamista ja hoitoa varsinkin, jos joku avustavista ihmisistä on myös hyväksikäyttäjä. (Iglesias ym., 1998.) Seksuaalisen hyväksikäytön tai väkivallan kohteeksi joutunut vammaisen ihminen tarvitsee apua ja tukea, jotta hän voi saada itselleen oikeutta ja selvitä vaikeasta tilanteesta.

Vammaisille ihmisille tulee tarjota asiallista tietoa seksuaalisuuteen, seksiin ja parisuhteeseen liittyvistä asioista oikea-aikaisesti, silloin kun ihminen on itse siihen valmis ja kokee tarvitsevansa sitä. Seksuaalikasvatuksessa lähtökohtana tulee aina olla ensisijaisesti ikätasoinen kehitys, ei oppijan erityispiirre. (Klemetti ja Raussi-Lehto, 2014.) Vammaisen lapsen tai nuoren seksuaalikasvatus ei yleensä poikkea millään tavoin muiden lasten ja nuorten seksuaalikasvatuksesta. Oman

erityispiirteensä vammaisten ihmisten seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen tuo heidän vammastaan aiheutuvien erityispiirteiden yksilöllinen huomioiminen. Seksuaalikasvatuksessa huomioidaan nämä erityispiirteet samalla tavalla kuin kaikessa ohjauksessa ja opetuksessa hyödyntäen pedagogisia menetelmiä ja puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä. Tarvitaan keskustelua, esineitä, kuvia, viittomia, selkokieltä ja -kertomuksia, sosiaalisia tarinoita ja toistoja. Tietoa on hyvä antaa luontevasti osana arjen tilanteita kahden kesken ja ryhmissä. Huomio kannattaa kiinnittää vammaisen ihmisen itsetuntemuksen ja itsetunnon sekä vammatietoisuuden vahvistamiseen.

Me kaikki tarvitsemme tietoa, taitoa ja asennetta sekä rohkeutta, jotta vammaisten ihmisten seksuaalioikeudet toteutuvat.

LÄHTEET:

- Iglesias, M., Gil, G., Joneken, A., Mickler, B. & Knudsen, J. S. (1998). *Violence against disabled women*. Metis project. European Union Daphne Initiative.
- Ilmonen, K., Korhonen, E., Lipsanen, L., Kaukoranta, R. & Kotiranta, S. (toim.) (2019). *Seksuaalioikeudet*. Väestötietosarja 29. Väestöliitto.
- Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. (toim.) (2014). *Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-174-7>
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA (2010). *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>
- Vammaisuus ja väkivalta. (i.a.). Teoksessa *Vammaispalvelujen käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 7.3.2021 <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/eri-ryhmat-ja-vakivalta/vammaisuus-ja-vakivalta#seksuaalinen>

Sari Kautto ja Reija Antikainen

MILLAISTA OSAAMISTA TARVITAAN KEHITYSVAMMA-ALALLA?

Työelämän ja koulutuksen toimijoiden on seurattava aikaansa, arvioitava tulevaisuuden kehityssuuntia ja varauduttava muutoksiin. Tulevaisuuden ennakkointiin liittyy kiinteästi tarvittavan osaamisen kartoittaminen ja oikeanlaisen osaamisen vahvistaminen. Ajatuksena on, että tulevaisuutta ei odoteta passiivisena vaan että siihen valmistaudutaan ja sen eteen tehdään töitä koko ajan. On tärkeää luoda rakenteita, joilla varmistetaan koulutuksen ja työelämän joustava ja jatkuva yhteistyö, jotta nopea reagoiminen sote-alan työelämän muutoksiin onnistuu. Näin varmistetaan alalle tulevien ammattilaisten riittävä osaaminen ja alalla jo olevien osaamisen päivittäminen ja täydentäminen sekä uralla etenemisen mahdollisuudet.

Tulevaisuuden sote-alan osaamistarpeisiin vaikuttavat monet tekijät. Sote-uudistus tuo uusia osaamistarpeita, jotka liittyvät uudenlaiseen palvelujärjestelmään ja työnjakoon, asiakaslähtöisten palvelujen tuottamiseen sekä asiakkaiden valinnanvapauden lisääntymiseen. Sote-ammattilaisten osaamistarpeet ovat usein erilaisia kaupungeissa ja haja-asutusalueilla. On tärkeää kohdentaa sote-ammattilaisten osaamista joustavasti, jotta myös haja-asutusalueilla ja väestömäärältään pienillä alueilla voidaan turvata vammaisalan hoidon ja palveluiden toimivuus ja työntekijöiden tarvitsema osaaminen. (Kangasniemi ym. 2018, s. 9–10.)

Vammaisalan vetovoima ja koulutuksen kehittäminen (VAVE) -hankkeen⁴ kehittämistyössä tavoitteena oli osaamisen vahvistaminen Etelä-Savossa. Kehittämistyötä tehtiin yhdessä työelämän toimijoiden ja oppilaitosten kanssa. Tavoitteena oli luoda vammaisalalle uusia ja erilaisia opintopolkuja, ohjausmalleja ja koulutussisältöjä. (Suihkonen, 2022.)

Hankkeen alussa tehtiin Etelä-Savossa tulevaisuuden osaamistarpeista Webropol-verkkotyökalun avulla kysely, joka lähetettiin kehitysvamma-alan esimiehille

---

4 Vave-hankkeen tavoitteena oli kartoittaa vammaisalan tulevaisuuden osaamistarpeita, vahvistaa vammaisalan osaamista ja edistää työvoiman saatavuutta sekä kehittää uusia toimintamalleja vammaisalalle ja vahvistaa alan "brändiä". Hanketta koordinoi Diakonia-ammattikorkeakoulu, ja osatoteuttajia olivat Etelä-Savon Koulutus Oy (Esedu), Itä-Savon koulutuskuntayhtymä (Samiedu), Savas-Säätiö sr, STEP-koulutus/Kirkkopalvelut ry sekä Vaalijalan kuntayhtymä. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö oli mukana yhteistyökumppanina. Hanketta rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto Etelä-Savon ELY-keskuksen kautta sekä hankkeen osatoteuttajat. Hanke päättyi 30.6.2022.

ja asiantuntijoille. Kyselyn avulla selvitettiin muun muassa hoiva-avustajan, lähihoitajan, sairaanhoitajan ja sosionomin tehtävien osaamistarpeita.

Kyselyn laadinnassa hyödynnettiin Osaamisen ennakointifoorumin⁵ tuottamaa osaamiskorttia, jossa kuvattiin sosiaali-, kasvatus- ja ohjausalan tulevaisuuden osaamistarpeita. Osaamiskortissa kuvattiin tärkeimpinä ammatillisina osaamistarpeina ammattieettisen osaamisen, asiakaslähtöisen palvelujen kehittämisosaamisen sekä aggressiivisesti ja haastavasti käyttäytyvien asiakkaiden kohtaamisen taidot. Myös digitaaliset kommunikaatiotaidot, digitaalisten ratkaisujen hyödyntämisaaminen, digitaalisten työkalujen soveltamiskyky sekä hyvinvointiteknologian tuntemus kuuluvat tärkeiden osaamistarpeiden listalle. Työntekijän itseohjautuvuus ja moniammatillisten palveluketjujen hallinta oli nimetty tärkeiksi taidoiksi. Saattohoitotaidot sekä tietous saattohoidossa olevan potilaan hoidon periaatteista ja vuorovaikutus-, viestintä- ja kommunikointitaidot olivat ennakointifoorumin ammattialan osaamiskortissa tärkeiden osaamistarpeiden listassa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan verkkokyselyn ensimmäistä avointa kysymystä, jossa vastaajia pyydettiin visioimaan kehitysvamma-alan tulevaisuuden osaamistarpeita. Esimiehiltä ja asiantuntijoilta kysyttiin, mitkä ovat kolme tärkeintä vammaisalan osaamiseen liittyvää tulevaisuuden haastetta Etelä-Savossa. Vastauksista nousivat esille seuraavat teemat:

- yleinen tietämys vammaisuudesta ja kehitysvammaisuudesta
- vuorovaikutustaidot
- haastavien asiakastilanteiden hallinta
- itsemääräämisoikeuteen liittyvät asiat
- palvelujärjestelmä- ja lainsäädäntöosaaminen
- terveyteen ja lääkehoitoon liittyvä osaaminen.

Vastauksissa oli myös pohdintoja työntekijän persoonan ja asenteen vaikutuksista osaamiseen. Lisäksi esille tuli työntekijän taidot turvata omalta osaltaan työssä jaksamistaan. Yksi vastaaja mainitsi teknologiaosaamisen tarpeellisuuden tulevaisuudessa.

Teemasta *Yleinen tietämys vammaisuudesta ja kehitysvammaisuudesta* todettiin, että ”tulevaisuuden kehitysvammatyöntekijän pitää olla usean alueen moniosaa- ja”. Vastaajat pitivät tärkeänä sitä, että työntekijöillä on riittävästi sekä perustietoa että syventävää osaamista kehitysvammaisuudesta. Vastauksissa pidettiin

---

5 Osaamisen ennakointifoorumi (OEF) on opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen yhteinen ennakoinnin asiantuntijajelin. Sen tehtävänä on edistää koulutuksen ja työelämän välis- tä vuoropuhelua yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen kanssa. (<https://www.oph.fi/fi/palvelut/osaamisen-ennakointifoorumi-oeff>)

tärkeänä osaamista autismin kirjon ilmiöistä. Vammaisuuden ymmärtämistä ja vammaisuuden hyväksymistä korostettiin. Vastaajat pitivät tärkeänä, että työntekijät osaavat käyttää voimavaroiltaan ja toimintakykyä tukevaa työtettä kehitysvamma-alalla.

Kyselyn vastauksissa korostui vuorovaikutustaitojen osaaminen. Asiakastyössä mainittiin tärkeiksi kommunikaation tukemisen hallitseminen ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien osaaminen. Varsinaisen asiakastyön lisäksi työntekijän vuorovaikutustaitojen merkitys nähtiin olennaisena yhteistyössä asiakkaan perheen kanssa – esimerkiksi suunniteltaessa yhdessä palveluja ja niiden toteutusta. Kyselyn vastaajat pitivät tärkeänä myös sitä, että työntekijä ottaa huomioon oman käytöksensä vaikutuksen asiakkaan käytökseen. Myös moniammatillisessa työskentelyssä vuorovaikutustaitoja pidettiin vastaus-ten mukaan tärkeinä.

Kyselyn vastaajat arvioivat, että moniongelmaisten asiakkaiden määrä tulee tulevaisuudessa lisääntymään, mikä vaatii haastavien asiakastilanteiden hallintaa ja erityisosaamista. Rikoksen tehneiden, väkivaltaisten ja moniongelmaisten asiakkaiden kohtaamiseen, hoitoon ja kuntoutukseen koettiin tarvittavan lisää osaamista tulevaisuudessa. Lisäksi erityisosaamista arvioitiin tarvittavan myös seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä ja tunnetaitojen ohjaamisessa. Päihde- ja mielenterveysasiakkaiden hoidon ja kuntoutuksen osalta korostettiin esimerkiksi taitoa erottaa kehitysvamma ja mielenterveysongelmat toisistaan.

Vastaajien mielestä työtä ohjaava lainsäädäntö, erityisesti kehitysvammalaki, on tunnettava ja sitä on osattava soveltaa. Tärkeänä pidettiin, että työntekijät tuntevat palvelujärjestelmän ja osaavat ohjata asiakkaita käytännössä. Työntekijöillä on oltava ymmärrys yhdenvertaisesta ja tasa-arvoisesta kansalaisuudesta ja asiakkaan yksilöllisestä ja asiakaslähtöisestä kohtaamisesta. Vastaajat korostivat, että työntekijän on hallittava asiakkaan tuen tarpeista lähtevä työskentely. Työntekijällä on oltava tiedot ja taidot turvata asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisen: mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa, ja mitkä ovat keinot ja menetelmät sen tukemiseen. Tärkeää on pohtia, miten toimitaan eettisesti oikein, jos asiakas itsemääräämisoikeutensa perusteella tekee valinnan, joka on ristiriidassa hänen hoito- ja kuntoutustavoitteidensa tai terveytensä kanssa.

Terveyteen ja lääkehoitoon liittyvä osaaminen nimettiin tärkeäksi. Kyselyn vastaajat toivoivat, että lääkäreillä on riittävästi asiantuntijuutta kehitysvamma-alalta. Hoitotyöntekijöillä toivottiin olevan terveyteen ja erityisesti lääkehoitoon liittyvää osaamista. Lisäksi neuropsykiatrinen osaaminen sekä ikääntyvien ja muistisairaiden kehitysvammaisten tarpeiden ymmärtäminen nousivat vastauksissa esille.

Kyselystä saatujen tulosten hyödyntäminen

Kyselyn tuloksia hyödynnettiin *Vammaisalan vetovoima ja koulutuksen kehittäminen (VAVE)* -hankkeessa. Hanke tuotti Etelä-Savon toisen asteen oppilaitoksiin, Seurakuntaopistolle, Esedulle ja Samiedulle, paikallisiin ammattitaitovaatimukseen perustuvan vammaisalan valinnaisen tutkinnon osan (15 osp). Valinnainen tutkinnon osa rakennettiin hankkeessa tehdyn osaamiskartoituksen tulosten sekä hanketyöryhmän työelämän ja koulutuksen asiantuntijoiden yhteistyönä. Tavoitteena oli opiskelijoiden mielenkiinnon herättäminen vammaisalaa kohtaan sekä työelämään siirtyvien ammattilaisten vammaisalan osaamisen ja alan vetovoimaisuuden lisääminen.

Diakonia-ammattikorkeakoulun avoimen ammattikorkeakoulun tarjontaan koottiin Osaamista vammaisalalle -opinnot, jonka osia tai kokonaisuuden suorittamalla opiskelija pystyi liittämään vammaisalan opintoja osaksi ammattikorkeakoulututkintoaan tai toisen asteen tutkintoaan tai täydentämään aiempaa sote-alan tutkintoaan vammaistyöhön sopivaksi. Osaamista vammaisalalle -opintojen kautta koulutuspolkuaan etsivä nuori tai alan vaihtaja sai käsityksen, onko vammaistyö sopiva omaksi alaksi.

Osaamiskartoituksen tulokset esiteltiin kokonaisuudessaan hankkeen kehittämisfoorumissa Etelä-Savon vammaisalan toimijoille keväällä 2021. Näin työelämäorganisaatioille tarjottiin mahdollisuus hyödyntää saatuja tuloksia omassa kehittämistyössään ja henkilöstön koulutuksen suunnittelussa.

Osaamisen vahvistaminen ja osaamistarpeiden ennakointi on tärkeää, että henkilöstön osaaminen vastaa tulevaisuuden osaamistarpeita. Eteläsavolaisten vastaukset olivat linjassa edellä mainitun ennakointifoorumin laatimien osaamiskorttien osaamistarpeiden kanssa siinä, että tulevaisuudessa tarvitaan kommunikaatitaitoja sekä osaamista kohdata haastavasti käyttäytyvä asiakas.

Ennakointifoorumin kuvaamissa osaamisvaatimuksissa digitaaliset osaamistaidot ovat vahvemmin esillä tulevaisuuden osaamistarpeena kuin Etelä-Savossa tehdyn kyselyn vastauksissa. Kuitenkin sosiaali- ja terveydenhuollon työhön ja siinä tarvittavaan osaamiseen vaikuttavat myös hoivateknologian kehittyminen, digitalisoituminen, robotisaatio, ekologisen ajattelun ja toimintatapojen lisääntyminen, globalisoituminen ja maahanmuuton lisääntyminen. (Kangasniemi ym. 2018, 9–10.) Teknologian ymmärtämisen tärkeys on nostettu esille myös Sitran julkaisussa Megatrendit (Dufva 2020, 37–38).

Elias Pylvänäinen, 2021

Henkilöstön osaaminen ja sen vahvistaminen ovat tärkeitä, mutta ne eivät yksin riitä. Asiakkaan aidossa kohtaamisessa ja laadukkaassa vammaistyössä työntekijöiden asenteella vammaisuutta ja omaa työtä kohtaan on suuri merkitys. Tarvitaan asiakaslähtöistä työtettä, positiivista asennetta jatkuvaa oppimista ja oman työn kehittämistä kohtaan sekä halua myönteisen ilmapiirin vahvistamiseen työyhteisössä.

Edellä kuvattu näkökulma kannustaa myös työyhteisöjä ja organisaatioita haastamaan johtamiskulttuuria. Onko työntekijöiden erityisosaamiseen ja -taitoihin yksilötasolla kiinnitetty riittävästi huomiota työn ja vastuiden jakamisessa työyhteisöissä? Annetaanko työntekijöille tarpeeksi mahdollisuuksia oman työnsä kehittämiseen? Näillä tekijöillä on suuri vaikutus työn merkityksellisyyden kokemiseen, mikä näkyy työmotivaatiossa sekä työhön ja työyhteisöön sitoutumisessa.

Sote-palvelujen kehittämisessä on nostettu esille asiakkaiden mahdollisuus vaikuttaa palvelujen kehittämiseen, mikä huomioitiin myös *Vammaisalan vetovoima ja koulutuksen kehittäminen (VAVE)* -hankkeessa. Asiakkaille järjestettiin kehittämisfoorumi, jonka suunnittelivat ja toteuttivat Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat yhdessä Savaksen ja Vaalijalan hanketyöntekijöiden kanssa.

Asiakkailta kysyttiin, millaista osaamista heitä ohjaavalla henkilöstöllä tulisi olla. Asiakkaiden mielestä ohjaajan on osattava kuunnella asiakasta aidosti, olla läsnä. Kelloa ei saa katsoa, jos asiakkaalla on paha olla. Tärkeänä asiakkaat pitivät arjen taitojen osaamista, eli ohjaajan on osattava auttaa pyykinpesussa, kaupassa käynnissä, raha-asioissa ja iltapalan laitossa. Eräs vastaaja totesi, että ”jos minulla on paha olo, minä kerron ohjaajalle, mikä on hätänä ja hän auttaa”.

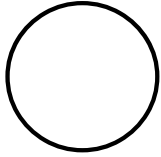
Kehitysvammainen henkilö voi elää omanlaistaan täysipainoista elämää, kunhan hänelle tarjotaan oikeanlaista tukea. Voimme kehittää monenlaista osaamista, mutta lopulta tärkeintä on asiakkaan aito kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen.

LÄHTEET

- Dufva, M. (2020). *Megatrendit 2020*. (Sitran selvityksiä 162). Sitra. <https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2020/>
- Kangasniemi, M., Hipp, K., Häggman-Laitila, A., Kallio, H., Suyen, K., Kinnunen, P., Pietilä, A-M., Saarnio, R., Viinamäki, L., Voutilainen, A. & Waldén, A. (2018). *Optimoitu sote-ammattilaisten koulutus- ja osaamisuudistus*. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 39/2018). Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-545-7>
- Osaamisen ennakointifoorumi. (i.a.). *Osaamiskorttipakka*. Opetushallitus. Saatavilla 16.12.2021 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osaamiskortit_verkkoversio_5_0.pdf
- Suihkonen, P. (toim.). (2022). Vetovoimaa vammaisalalle – uusia opintopolkuja, osaamisen kehittämistä ja vaikuttamista. (Diak Työelämä 26). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-396-4>

Jarno Karjalainen

OSALLISUUS TYÖKYVYN TUEN PALVELUISSA

sallisuus on käsitteenä laaja, ja sitä on kuvattu monin tavoin. Yksi tapa on jäsentää sitä ihmisen osallisuuteen omasta elämästään, osallisuuteen erilaisissa yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä osallisuuteen yhteisestä hyvästä. Tällainen osallisuuden osa-alueiden kuvaus kytkee osallisuuden vahvasti hyvinvointiin. Kokemukset omasta osallisuudesta lisäävät hyvinvointia sekä uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan tilanteeseen. Heikko osallisuuden kokemus liittyy muun muassa yksinäisyyteen, ja se voi liittyä myös heikoksi koettuun työ- ja toimintakykyyn.

Asiakasosallisuudessa on vahvana näkökulmana asiakkaan kokemus ja tunne siitä, että hän voi vaikuttaa. Palveluiden kehittämisen näkökulmasta asiakkaan tulee olla osallisena omassa (tai myös läheisen) palvelussa sekä omien suunnitelmien ja päätösten tekemisessä. Asiakasosallisuuden tulee toteutua monipuolisesti palvelujen kehittämistyössä: kun palveluja suunnitellaan käytännössä, kun niitä toteutetaan ja myös arvioidaan. Asiakasosallisuuden toteutuskeinoina käytetään yleisesti muun muassa asiakasraateja ja kokemusasiantuntijatoimintaa. Nämä tukevat palveluiden kehittämistyötä ja antavat sille laatua tuomalla asiakkaiden konkreettisia kehittämisehdotuksia ja näkemyksiä yhteiseen keskusteluun parhaiden ratkaisujen löytämiseksi.

Palveluita toteuttavissa organisaatioissa on hyvä ottaa monipuolinen näkökulma osallisuuteen ja vaikuttamisen tapoihin. Jokainen keino on tärkeä, ja niillä on oma paikkansa. Organisaatio voi tehdä esimerkiksi asiakasosallisuutta tukevan strategian tai osallisuus- tai toimintaohjelman. Palveluita voidaan tuottaa yhdessä asiakkaiden kanssa. Asiakkaat voivat antaa palautetta ja arvioida palveluiden toteutusta. Tärkeimpänä on ihmisen osallisuus omassa palvelussaan.

Asiakasosallisuuden toteutuminen palveluissa vaatii aikaa ja työtä. Tärkeitä ovat yhteiset neuvottelut, joissa ongelmallisia ja hyvin toimivia asioita käydään yhdessä läpi. Olisi tärkeää luoda yhteistä ymmärrystä ammattilaisten ja asiakkaiden välillä. Asiakkailla on oikeutensa ja palveluiden järjestämisessä tietyt reunaehdotonsa (lait, säännöt, määräykset), joiden rajoissa toimitaan. Yhteisen keskustelun kautta voidaan löytää uusia tapoja toimia.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoittaman Työkykyohjelman toimenpiteiden tavoitteena on lisätä osatyökykyisten työttömien työllistymisen edellytyksiä, työ- ja toimintakykyä ja yhteiskunnallista osallisuutta. Työkykyohjelmassa viedään työkyvyn tukea osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksia sekä lisätään tuetun työllistymisen menetelmien käyttöä kaikkein vaikeimmin työllistyvien tukena.

Työkykyohjelmassa noudatetaan osallisuutta edistävän hallintomallin periaatteita. Työkykyohjelmassa kunnat ja kuntayhtymät toteuttavat kehittämissankkeita, joissa kehitetään työkyvyn tukea osaksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusta sekä lisätään tuetun työllistymisen menetelmien käyttöä sosiaali- huollon asiakkaiden työllistymisen tukena.

Osallisuutta edistävässä hallintomallissa luodaan yhdessä parempia palveluita ja elinympäristöä. Se tarkoittaa, että asiakkaan tai kansalaisen rooli on moninainen toiminnan kehittäjänä, yhteistuottajana ja vertaisarvioijana. Näin myös paljon palveluja tarvitsevat ihmiset pystyvät osallistumaan käyttämiensä palvelujen järjestämiseen ja hankintaan. Hallintomallin periaatteita ovat kumppanuus julkisten ja yksityisten toimijoiden sekä kansalaisten kesken, yhteiskehittäminen, yhteistyötuotanto ja yhteisluominen sekä tulos- ja vaikuttavuusperusteisuus. Nämä periaatteet tukevat toisiaan ja ovat mukana palvelun valmistelusta suunnitteluun ja tuotantoon saakka.

Ohjelmassa mukana olevat alueelliset sankkeet kehittävät alueillaan työkyvyn tuen monialaisia palvelukokonaisuuksia, joissa osatyökykyisten työttömien työkyvyn tuen tarve tunnistetaan ja joissa palvelut ja palvelupolut toimivat asiakaslähtöisesti. Ammattilaisten osaamista kehitetään myös, että he tuntevat työkyvyn tuen palvelukokonaisuuden ja osaavat hyödyntää sitä asiakkaan parhaaksi. Lisäksi ohjelmassa tuotetaan tietoa osatyökykyisten työttömien palveluiden ja etuuksien yhteensovittamiseksi sekä lainsäädännön kehittämisen tueksi.

Työkyvyn tuen palvelukokonaisuudella tarkoitetaan asiakasryhmän perus- ja erityistason palvelujen yhteensovittamista siten, että eri palveluja voidaan hyödyntää yhtäaikaisesti ja toimijat tietävät oman vastuunsa palvelukokonaisuudessa. Ohjelmassa työkyvyn ja työllistymisen tuki integroidaan olemassa olevaan ja tulevaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmään. Tulevaisuuden sote-keskuksen palveluja ovat esimerkiksi sosiaalipalvelut, terveyspalvelut, mielen-terveyspalvelut, päihdepalvelut, avokuntoutus, kotihoito ja ehkäisevät palvelut. Palvelukokonaisuudessa perustason palvelujen kanssa yhteensovitettavia ovat esimerkiksi erityistason sote-palvelut, TE-hallinnon ja (maa)kunnan työllisyyspalvelut, työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen (HYTE).

Olli Kanninen, 2021

Työkykyohjelmassa toiminnan periaatteita ovat asiakaslähtöisyys ja asiakasosallisuus. Tämä tarkoittaa asiakkaan mahdollisuutta osallistua oman palvelunsa lisäksi työkyvyn tuen palvelukokonaisuuden kehittämiseen, tuottamiseen ja arviointiin. Työkyvyn tuessa varmistetaan asiakasosallisuus käyttämällä osallistumisen mahdollistavia keinoja, kuten keskustelutilaisuuksia, asiakasraateja, yhteiskehittämistä ja koulutettuja kokemusasajia.

Miksi osallisuuden tukeminen on tärkeää? Osallisuuden kokemus tuo voimaantumisen kokemuksia asiakkaille, mutta myös ammatillisille. Asiakas-kokemuksia kuvaavan tiedon tuottaminen parantaa palveluiden toimivuutta. Osallisuutta tukevien keinojen käyttäminen myös parantaa ammattilaisten osaa-mista ja heidän mahdollisuuksiaan toimia asiakkaiden parhaaksi. Lopputuloksena palveluiden vaikuttavuus paranee.

Asiakas tasavertaisena vaikuttajana ja kehittäjänä vaatii yhteistyöltä luottamus-ta, kysymistä, toisen näkökulmaan asettumista ja yhteisten tavoitteiden luomista. Luottamuksen rakentaminen vaatii myös aikaa: luottamus syntyy ajan kanssa ja vaatii avoimuutta ja kuulluksi tulemisen kokemusta.

Kehittämistyössä konkreettisia tuloksia syntyy piloteissa, joissa sovelletaan osallisuutta tukevia toimintatapoja. Näiden kautta käytännössä saadaan koke-muksia siitä, mikä toimii ja mikä ei. Yleensä on parempi lähteä matalalla kyn-nyksellä kokeilemaan uusia tapoja kuin suunnitella ne etukäteen hyvin tarkkaan. Uudet kokemukset tuovat ideoita jatkoa varten. Asiakkaille kehittämisessä muka-naolosta voi tulla voimaannuttavia kokemuksia siitä, että omilla kokemuksilla ja ajatuksilla on painoarvoa ja että niistä huomataan olevan hyötyä laajemminkin. Omille kokemuksille tulee asiantuntijuuden viitekehys.

LÄHTEET

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). Saatavilla 19.10.2022 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/tyokykyohjelma>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (30.9.2022). Osallisuutta edistävä hallintomalli. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johdaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetmassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/osallisuutta-edistava-hallintomalli-tukee-osallisuustyon-johdamista>

Vihtari, J., Sinervo, L., & Stähle, M. (i.a.). Asiakasosallisuus sotepalveluissa [PowerPoint diat]. Saatavilla 19.10.2022. <https://innokyla.fi/sites/default/files/2021-02/Asiakasosallisuuden%20edist-r%C3%A4misen%20infopaketti%202020%20Tyokykyohjelmalle.pdf>

Eveliina Pekkanen

OSALLISUUS TEKEE ETELÄ-SAVOSTA ELINVOIMAISEN

2000-luvulta lähtien termi *osallisuus* on vakiintunut yhteiskunnallisessa keskustelussa ja sitä on painotettu suomalaisessa yhteiskunnassa jo pitkään. Sanat *osallisuus*, *osallistuminen* ja *vaikuttaminen* toistuvat erilaisissa ohjelmissa, asiakirjoissa ja strategioissa niin valtakunnallisesti kuin kuntatasolla. Osallisuus tulkitaan usein syrjäytymisen tai osattomuuden vastakohtaksi. Osallisuus käsitteenä esiintyy erilaisissa asiayhteyksissä, ja se voidaan näkökulmasta riippuen määritellä eri tavoin. Globaalisti hyväksytty käsitys näkee osallistumisen edistämisen osana yhteiskunnan kehittämistä: asuinalueiden, palveluiden ja elinympäristöjen suunnitteluun otetaan mukaan alueen asukkaat. Tässä kirjoituksessa pohditaan osallisuuden ja osallistumisen merkitystä ja asemaa Etelä-Savon kehittämisessä.

Etelä-Savossa on osallisuusohjelma, ohjaako se toimintaamme osallisuuteen?

Etelä-Savossa on otettu moniin toimintoihin ohjaaviin ohjelmiin painopisteeksi ja tavoitteeksi osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen. Etelä-Savoon valmistui 2020 maakunnallinen osallisuusohjelma Vaikuta – asukkaiden osallisuus Etelä-Savon voimavarana. Osallisuusohjelman visio on seuraava:

Etelä-Savo on aktiivisten asukkaiden maakunta, jossa ihmiset välittävät toinen toisistaan. Kaikilla on kokemus mukana olemisesta ja mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteisten asioiden hoitamiseen.

Keskeistä ohjelmassa on se, että osallisuuden vahvistamisen ja kansalaisten suorat vaikuttamiskanavat ovat julkishallinnon tukena ja rinnalla. Kansalaisten suoran osallistumisen vahvistaminen ei ole kilpailevaa tai päällekkäistä toimintaa edustuksellisen demokratian kanssa. Luottamus hallintoa kohtaan, ”samassa veneessä” -ajattelu sekä hyvinvointi lisääntyvät, kun osallisuudelle annetaan painoarvoa ja tunnustetaan se osaksi asioiden valmistelua ja päätöksentekoa. Asukkaiden mukaan ottaminen kumppaneina toimivien kanavien kautta on aluekehityksen voimavara.

Etelä-Savon osallisuusohjelman valmistelu alkoi Sipilän hallituksen maakunta- ja sote-uudistuksen yhteydessä. Maakunnan osallisuusohjelmatyö ja osallisuusmallin rakentaminen vietiin maaliin, vaikka sote-uudistus kaatuikin. Valmistelu aloitettiin lakiluonnosten perusteella, ja ohjelman työstäminen rakentui osin tästä syystä teemoittaisina kokonaisuuksina. Ohjelman rakenteeksi valikoitui viisi teemaa: asukkaan ääni, asiakkaan ääni, järjestöjen ääni, nuorten ääni sekä yhdistettynä ikäihmisten ja vammaisten ääni, joka tässä työskentelyssä painottui neuvostojen toiminnan kehittämiseen. Kuudentena teemaryhmänä ja osallisuusohjelmaa kokoavana asiantuntijaverkostona on toiminut osallisuusryhmä, joka on nykyään monialainen osallisuuspyytäjä.

Vanhus- ja vammaisneuvostojen toiminnassa on historian valossa ollut haasteita myös Etelä-Savossa. Aina ei ole onnistuttu kuuntelemaan aidosti eikä kumppanuus ole toteutunut kehittämiskulttuurin osalta. Osallisuusohjelman valmisteluvaiheessa vahvistettiin kehittämiskulttuuria niin, että neuvostojen toiminta muuttuisi asiantuntijatyön aidoksi tueksi. Osallisuusohjelma ja -malli tukevat kunnissa tehtävää osallisuusystyötä sekä rakentavat siltoja kunnallisen ja maakunnallisen osallisuusystyön välille. Maakunnan alueen kunnissa on lukuisia toimivia osallisuutta toteuttavia toimintatapoja ja -malleja, kuten kumppanuuspyytäjiä, asiakasraateja, erilaisia alustoja, dialogiin pohjautuvia kuulemistilaisuuksia ja kehittäjäkumppanuuksia. Osallisuusohjelma ja verkostomaisesti toimiva osallisuuspyytäjä tuovat näitä esille ja kehittävät niitä edelleen.

Osallisuuden merkitystä ja näkyvyyttä Etelä-Savossa vahvistetaan yhtenäisellä ilmeellä, joka on kaikkien osallisuuden eteen toimivien tahojen käytössä. *Yhdessä parasta jälkeä* -slogan ja sormenjälkikuvio kuvaavat sitä, että maakunnan elinvoiman taustalla on ihminen ja että yksittäinenkin sormenjälki vaikuttaa. Kaikki maakunnassamme toimivat osallisuustoimijat, kuten vanhus- ja vammaisneuvostot, nuorisovaltuustot ja neuvottelukunnat, voivat käyttää omien tunnustensa ja logojensa rinnalla eteläsavolaista osallisuustunnusta.

Kaikki mukaan

Osallisuuden, kaikkien mukana olemisen, painotus vaatii erilaisia osallistumisen paikkoja ja kanavia, tukea sekä ohjausta näiden käyttöön ja ehdottomasti avointa, selkeää viestintää. Etelä-Savon Vaikuta – Aukkaiden osallisuus Etelä-Savon voimavarana osallisuusohjelmassa todetaan, että edustuksellisen demokratian rinnalle ja tueksi on tärkeää rakentaa myös suurempia vaikutuskanavia turvaamaan kansalaisten näkemysten mukanaolo päätöksenteossa.

Topi Leinonen, 2021

Laki turvaa kaikille yhdenvertaiset oikeudet vaikuttaa, mutta kaikilla ei ole siihen yhtä hyviä taitoja ja tietoja. Eräänlaista yhteiskunnallista kahtiajakautumista ei voida kiistää: hiljaisten ja syrjässä olevien ääni voi jäädä kuulematta hyvästä tahdosta ja periaatteellisesta lain turvaamasta yhdenvertaisuudesta huolimatta. Etelä-Savossa samoin kuin muualla Suomessa on paljon erityistä tukea tarvitsevia kansalaisia. He voivat olla ”piilossa” olevia nuoria tai yksinäisiä vanhuksia, työelämän ulkopuolella syystä tai toisesta olevia, vammaisia tai erilaisten vähemmistöjen edustajia, kuten romaneja tai maahanmuuttajia.

Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta myös Etelä-Savon harva asutus tuo haasteita. Saavutettavuus eri yhteyksissä nousee erittäin suureen rooliin. Digipalveluiden lisääntyminen on tuonut lisää palveluja ja mahdollistanut aikaisempaa toimivampia vaikuttamiskanavia, mutta samalla lisännyt viestinnän ja digituen tarvetta.

Voimmeko vaikuttaa maakunnan kehittämiseen?

Maakunnan kehittämisessä niin sanotut elinvoimakärjet luovat edellytykset maakunnan ja sen asukkaiden hyvään elämään. Etelä-Savossa ne ovat metsä, ruoka ja vesi. *Etelä-Savo – Saimaan maakunta -strategia 2030* valmistui vuoden 2020 aikana. Maakunnan strategiatyöprosessissa korostettiin asukkaiden osallisuutta hyvinvoinnin ja yhdessä tekemisen näkökulmasta ja hyödynnettiin valmisteluvaiheessa erilaisia osallisuusryhmiä. Osallisuus ja yhteisöllisyys nähdään Etelä-Savossa tärkeänä elinvoimatekijänä sekä identiteetin ja eteläsavolaisen yhteistyön vahvistajana. Järjestötyön merkitys on nostettu strategiassa yhdeksi yhteistyön ja yhteisöllisyyden peruspilariksi.

Vuodesta 2019 alkaen Etelä-Savon maakunnassa ovat toimineet nuorten ja järjestöjen maakunnalliset osallisuusryhmät. Maakunnallinen nuorisovaltuusto Esa-Manu tuo nuorten näkemyksiä päätöksentekoon. Esa-Manussa on paikkoja sekä eri kuntien nuorisovaltuustojen edustajille että vapaasti haettavia paikkoja niille nuorille, jotka haluavat mukaan. Keskeisenä ajatuksena on, että päätösten pohjana ovat erilaisissa elämäntilanteissa olevien näkökulmat, eivät vain aktiivisesti osallistuvien. Maakunnallinen YhES-järjestöneuvottelukunta on monialainen järjestöjen osallisuusryhmä, jossa on mukana 18 järjestöalan joukossa myös vammaisala. Järjestöalojen edustajat tekevät yhteistyötä omien järjestöjensä kanssa. Näin päätöksenteossa on mukana eri alojen edustus monipuolisesti.

Osallisuuden, yhteisöllisyyden ja turvallisuuden vahvistaminen on myös yhtenä painopistealueena *Etelä-Savon alueellisessa hyvinvointikertomuksessa ja suunnitelmassa 2018–2020*. Osallistumisen, kuulemisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia lisätään kuulemalla sekä asiakkaita että henkilökuntaa ja panostamalla niin digitaalisiin kanaviin kuin kumppanuuteen perustuvaan asiakkaiden kanssa tehtävään kehittämistyöhön.

Olemmeko valmiita muutokseen?

Osallisuuden toteutuminen ja maakunnan kehitys kulkevat käsi kädessä. Etelä-Savossa on tehty ja tehdään paljon työtä osallisuuden näkyväksi tekemisessä ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamisessa. Ajattelutavan muuttuminen on kuitenkin vielä kesken siirryttäessä vanhasta ”asioita tehdään instituutioiden toimesta ihmisten hyväksi” -mallista uuteen ”asioita tehdään instituutioiden ja ihmisten kanssa yhdessä ilman siltoja” -malliin. Sitra puhuuikin systeemisestä muutoksesta: tarvitaan sekä toimintamallien että rakenteiden ja näiden vuorovaikutuksen samanaikaista muutosta.

Hyvinvointialueet käynnistyvät vuonna 2023. Etelä-Savon hyvinvointialueen osallisuusohjelmaa rakennetaan 2020 julkaistun maakunnan osallisuusohjelman pohjalta. Maakunnallinen nuorisovaltuusto Esa-Manu on toiminut vuoden 2021 alusta hyvinvointialueen nuorisovaltuustona. Muita hyvinvointialueen vaikuttamistoimielimiä ovat vanhusneuvosto ja vammaisneuvosto. Osallisuuspyötyverkoston toiminnan jatkamisesta ja koordinaativastuusta käydään keskustelua.

Osallisuusohjelman visiossa todetaan, että kaikilla on halutessaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Tarvitsemme uusia osallistumisen paikkoja ja foorumeita. Tarvitsemme osallisuutta jo asioiden valmisteluvaiheessa. Tarvitsemme uudenlaista osaamista ja ajattelua. Tarvitsemme rakenteellisia muutoksia sekä kunnissa että maakuntatasolla. Tarvitsemme myös arviointia ja mittareita osallisuuden onnistumisista, tuloksista ja vaikuttavuudesta. Tämä osallisuuskulttuurin muutos meidän pitää toteuttaa yhdessä – osallisuus toteutuu vuorovaikutteisesti ja avoimella viestinnällä. Tärkeää on nähdä osallisuus hyvinvoinnin, luottamuksen ja elinvoiman lisääjänä. Luottamuksen on oltava molemminpuolista: kansalaisen on luotettava päättäjään ja päättäjän on luotettava kansalaiseen. Onnistuneet päätökset turvaa aito vuoropuhelu päättäjien ja kansalaisten välillä.

LÄHTEET

Essote (2018). *Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018–2020*. <https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2018/06/etela-savon-alueellinen-hyvinvointikertomus-vuosille-2018-2020.pdf>

Etelä-Savon maakuntaliitto (i.a.). *Puhtaasti paras! Etelä-Savo – Saimaan maakunta-strategia 2030*. https://www.esavo.fi/resources/public/Kehittaminen/Maakuntastrategia/ES_maakuntastrategia_2030_25112020.pdf

Etelä-Savon maakuntaliitto. (i.a.). *Vaikuta Asukkaiden osallisuus Etelä-Savon voimavarana*. <https://www.esavo.fi/resources/public/Yhteisty%C3%B6/Osallisuus/Osallisuusohjelmanlopullinenversio.pdf>

KIRJOITTAJAT

Reija Antikainen, koulutusasiantuntija, Pohjois-Savon hyvinvointialue, toiminut Vave-hankkeessa hankevastaavana ja vastuuopeettajana Step-koulutuksen Pieksämäen kampuksella.

Kati Von der Hoeven-Lepistö, mikkeliäinen kirjailija ja bloggaaja.

Katriina Honkanen, teatterintekijä (näyttelijä, ohjaaja, käsikirjoittaja ja opettaja) sekä muusikko.

Carita Huuhilo, ohjaaja, Savas-säätiö sr.

Seija Kaipainen, opettaja, Step-koulutus, Pieksämäen kampus.

Jarno Karjalainen, projektipäällikkö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Niina Kaukonen, toimialajohtaja, ikääntyneiden palvelut, Etelä-Savon hyvinvointialue.

Sari Kautto, sosiaalityöntekijä, Vaalijala, toiminut myös Vave-hankkeen projektipäällikkönä Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Jaana Koinsaari, työfysioterapeutti, vammaispalveluiden palvelupäällikkö, Essote Etelä-Savon sosiaali- ja terveysterveyst. palvelut.

Heidi Laurila, kommunikaatio-ohjaaja, puhevammaisten tulkki, Vaalijala.

Mari Niinivirta, asiantuntijapalvelujen päällikkö, erityistason seksuaaliterapeutti [NACS], Vaalijala.

Eveliina Pekkanen, kehittämisspäällikkö, Etelä-Savon maakuntaliitto.

Virpi Puikkonen, ohjaaja, Savas-Säätiö sr.

Outi Rauhala, opettaja, Step-koulutus, Pieksämäen kampus.

Mali Soininen, ennen eläkkeelle siirtymistä Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Etelä-Savon yksikön perustaja ja pitkäaikainen yksikönjohtaja.

Taru Vilander, Mikkelin Seudun kehitysvammaisten Tuki ry:n pitkäaikainen puheenjohtaja.

Kauko Väisänen, ESTERY -Etelä-Savon hyvinvointijärjestöjen tuki ry:n hallituksen jäsen. Yhdenvertainen Etelä-Savo ry:n puheenjohtaja, Mikkelin kaupungin vammaisneuvoston puheenjohtaja.

JULKAISUN TOIMITTAJAT

Jenni Rytönen, kehitys- ja henkilöstöjohtaja, Järvi-Saimaan Palvelut Oy, aikaisemmin mm. palvelupäällikkönä Vaalijalan kuntayhtymässä sekä Etelä-Savon vammaisfoorumin puheenjohtajana usean vuoden ajan.

Mervi Kivirinta, informaattikko, julkaisukoordinaattori, Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Jani Hiltunen, 2021

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan ajankohtaisia Diakin opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön pohjautuvia puheenvuoroja, katsauksia ja pamfletteja.

Diak Puheenvuoro 34. Marina Steffansson & Tuula Pehkonen-Elmi, 2021. Nuorten liikuntaneuvonnan ja monialaisen yhteistyön kehittäminen

Diak Puheenvuoro 35. Sakari Kainulainen & Nicholas Andersson (toim.), 2021. Esiselvitys tekoälyn hyödyntämisestä yksinäisyyden vähentämisessä

Diak Puheenvuoro 36. Inga Angersaari, Mervi Kivirinta & Kati Tynnyrinen (toim.), 2021. Sujuvilla koulutuspoluilla tuumasta töihin – Tuumasta töihin -hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 37. Jari Helminen, 2021. Kartoitus ammattitaitoa edistävästä harjoittelusta sosionomikoulutuksessa

Diak Puheenvuoro 38. Marja Katisko & Maija Kalm-Akubardia, 2021. Vallan ulottuvuudet sosiaalialan työssä Lukesin kolmidimensionaalisen valtateorian valossa

Diak Puheenvuoro 39. Elsa Keskitalo, Evariste Habiyakare & Sonja Vöntö (eds.), 2021. Universities and Businesses Co-Creating Sustainable Communities for the Future – Experiences and Results from the BUSCO Project

Diak Puheenvuoro 40. Virpi Kuvaja-Köllner & Juuso Kautonen. Liikuntaa lisää pienillä tempuilla – Työpaikan hyvinvointiprojektin vaikuttavuus ja kustannukset

Diak Puheenvuoro 41. Marja Katisko & Maija Kalm-Akubardia (toim.), 2021. Globaalikyvykyys asiantuntijuuden rakennusaineena – Monikulttuurisuuden asiantuntijan erikoistumiskoulutuksen kehittämistehtävien satoa

Diak Puheenvuoro 42. Jenni Rytönen ja Mervi Kivirinta (toim.), 2022. Osallisuuden näkökulmia vammaisalalla – Etelä-Savon vammaisfoorumin 20-vuotisjuhla-julkaisu

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJAT

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

DIAK PUBLICATIONS -sarjassa julkaistaan Diakin opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön sekä kansainvälisiin kumppanuuksiin liittyviä julkaisuja, joiden kieli on muu kuin suomi.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan ajankohtaisia Diakin opetus-, tutkimus- ja kehittämistyöhön pohjautuvia puheenvuoroja, katsauksia ja pamfletteja.

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia. Diakin ulkopuolisen vertaisarvioijan lisäksi sarjassa julkaistavan tutkimuksen lukee diakilainen tutkijakoulutuksen saanut lukija. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun omat työntekijät että ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarja levittää Diakin tutkimus-, kehittämistoiminnassa syntynyttä tietoa. Sarjassa julkaistaan esim. hankeraportit.

DIAK VUOSIKIRJA – DIAK YEARBOOK -sarjassa ilmestyy Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosikirja.

Julkaisut ovat luettavissa avoimesti verkossa ammattikorkeakoulujen Theseus-julkaisuarkistossa.

Dick

ISBN 978-952-493-409-1 (painettu)

ISBN 978-952-493-410-7 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2209(painettu)

ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

Etelä-Savon vammaisfoorumin visiona on ollut osallistuminen ja vaikuttaminen, maakunnallinen verkostoituminen, tulevaisuuden osaamistarpeiden tunnistaminen sekä tiedon ja asiantuntemuksen jakaminen vammaisalalla.

Tässä Etelä-Savon vammaisfoorumin 20-vuotisjulkaisussa tarkastellaan, mitä osallisuus on ja miten osallisuutta voidaan vahvistaa. Julkaisun kirjoittajina on vammaisalan asiakkaita, yhteistyökumppaneita, työntekijöitä, johtajia ja kehittäjiä. Julkaisun alussa on katsaus vammaisfoorumin syntyyn ja historiaan. Julkaisussa tulee esille, että osallisuuden toteutuminen vaatii yhdistysten ja järjestöjen

aktiivista vaikuttamistyötä, saavutettavaa ympäristöä ja kommunikointimahdollisuuksia. Julkaisussa kuvataan teatteritoiminnan ja taideaineiden mahdollisuuksia osallistumisen vahvistamisessa. Artikkeleissa avataan myös sitä, mitä on tuettu yksilöllinen päätöksenteko, mitä mahdollisuuksia työntekijällä on tukea kehitysvammaisten ihmisten oikeutta seksuaalisuuteen ja miten työkykyohjelma lisää osallisuutta.

Julkaisu valottaa myös esimiesten, asiantuntijoiden ja erilaisten organisaatioiden näkemyksiä vammaisalan tulevaisuuden osaamistarpeista ja osallisuuden merkityksestä päätöksenteossa.